

LUT-kaupparkeakoulu

Kauppatieteiden kandidaatintutkielma

Laskentatoimi

**Globaalissa toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vaikutus luottolaitoksen
rahanpesun estämisen toimenpiteisiin**

**The changes in global operational environment and the impacts to anti-money laundering
procedures in a Finnish bank**

13.1.2021

Tekijä: Essi Partanen

Ohjaaja: Helena Sjögrén

TIIVISTELMÄ

Tekijä:	Essi Partanen
Tutkielman nimi:	Gloaalissa toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vaikutus luottolaitoksen rahanpesun estämisen toimenpiteisiin
Akateeminen yksikkö:	LUT-kauppakorkeakoulu
Koulutusohjelma:	Kauppatieteet, Laskentatoimi
Ohjaaja:	Helena Sjögrén
Hakusanat:	Rahanpesun estäminen, luottolaitos, globalisaatio, digitalisaatio

Tässä kandidaatintutkielmassa tarkastellaan globalisaation ja digitalisaation aikaansaamia vaikutuksia suomalaisen luottolaitoksen rahanpesun estämisen toimenpiteissä. Työn tavoitteena on tutkia, miten luottolaitos vastaa toimintaympäristön muutoksiin, sekä miten se voisi tehostaa toimenpiteitään entisestään. Työssä tutkitaan myös, miten rahanpesun estämisessä huomioidaan käteisen rahan käyttö sekä jatkuvasti yleistyvät sähköiset rahansiirtovälineet.

Tutkielma on toteutettu laadullisena tutkimuksena, ja aineisto on hankittu teemahaastattelujen avulla. Tutkielmassa haastateltiin työn yhteistyöyhteyksinä toimivan luottolaitoksen työntekijöitä globalisaatioon, rahanpesun lainsäädäntöön, asiakkaan tuntemiseen, käteisen käyttöön sekä teknologian kehittymiseen liittyen.

Tutkimuksen tuloksista ilmenee, että globalisaatio ja digitalisaatio vaikuttavat merkittävästi luottolaitoksen rahanpesun estämisen toimintoihin. Keskeisenä haasteena toimintaympäristössä havaittiin asiakkaan riittävä tunteminen, ja luottolaitoksen resurssien kohdentaminen tehokkaimmalla tavalla. Käteisen käytön havaittiin olevan laskussa, mutta yhteistyöpankin toiminnassa käteistä käytetään edelleenkin merkittävästi. Virtuaalivaluuttojen havaittiin toistaiseksi aiheuttavan riskejä vain teoreettisella tasolla, mutta näihinkin riskeihin on syytä varautua jo tässä vaiheessa. Teknologian kehityksen ja kansainvälisen yhteistyön havaittiin olevan avainasemassa rahanpesukeinojen kehityksessä jatkossa.

ABSTRACT

Author:	Essi Partanen
Title:	The changes in global operational environment and the impacts to anti-money laundering procedures in a Finnish bank
School:	School of Business and Management
Degree programme:	Business Administration, Accounting
Supervisor:	Helena Sjögrén
Keywords:	Anti-money laundering, banking, globalization, digitalization

This Bachelor's thesis examines globalization and digitalization and the impacts on a Finnish bank's anti-money laundering procedures. The aim of this thesis is to find out how the bank in question is developing its' procedures according to the changes in operational environment as well as how the bank could be able to enhance its' anti-money laundering measures even more. What is also examined is how the anti-money laundering procedures consider the use of cash and the continuously emerging electrical payment methods.

This thesis was conducted as a qualitative research. The empirical material was gathered by interviewing the case bank's employees. The interviews focused on globalization, anti-money laundering legislation, customer due diligence matters and the use of cash in the bank as well as technological improvements.

The results of this study implement that globalization and digitalization play a significant role in the anti-money laundering measures that are being applied in the bank. In the changing environment were sufficient customer due diligence and limited resources perceived as central challenges for the bank. It was also found that the use of cash in the case bank is decreasing but cash still plays a central role in the bank's business. Virtual currencies in money laundering are only a theoretical risk at this point but it was found useful to be prepared for the risks anyway. Improvement of technology as well as international co-operation were found to be key drivers in developing the bank's anti-money laundering procedures in the future.

LYHENNELUETTELO

EU N:o 910/2014	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 23.7.2014, sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisiin transaktioihin liittyvistä luottamuspalveluista sisämarkkinoilla ja direktiivin 1999/93/EY kumoamisesta.
EU 2015/847	Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus 20.5.2015, varainsiirtojen mukana toimitettavista tiedoista ja asetuksen (EY) N:o 1781/2006 kumoamisesta.
EU 2015/849	Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 20.5.2015, rahoitusjärjestelmän käytön estämisestä rahanpesuun tai terrorismin rahoitukseen, Euroopan parlamentin ja neuvoston asetuksen (EU) N:o 648/2012 muuttamisesta sekä Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivin 2005/60/EY ja komission direktiivin 2006/70/EY kumoamisesta.
FATF	Financial Action Task Force
HE	Hallituksen esitys
LLL	Laki luottolaitostoiminnasta 610/2014
Rahanpesulaki	Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä 28.6.2017/444
SM	Sisäministeriö
UM	Ulkoministeriö
VM	Valtiovarainministeriö

SISÄLLYS

1 JOHDANTO	1
1.1 Aiemmat tutkimukset ja keskeiset käsitteet	2
1.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset	5
1.3 Tutkimusmenetelmä ja rajaukset	6
1.4 Tutkimuksen rakenne.....	7
2 RAHANPESUN ESTÄMINEN	8
2.1 Tärkeimmät toimijat rahanpesun estämisessä	8
2.2 Muutoksia rahanpesuprosessissa.....	9
2.3 Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus.....	11
2.4 Asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen arviointi.....	13
2.4.1 Henkilöllisyyden todentaminen ja tuntemistiedot.....	15
2.4.2 Tehostettu tuntemisvelvollisuus	16
3 TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET	16
3.1 Globalisaatio	16
3.2 Sähköistyvä yhteiskunta.....	17
3.3 Toimintaympäristön muutosten huomioiminen	20
4 MUUTOKSIIN VASTAAMINEN SUOMALAISESSA LUOTTOLAITOKSESSA	22
4.1 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto	22
4.2 Rahanpesun estäminen globalisaation ja lainsäädännön näkökulmista	25
4.3 Asiakkaan tunteminen	28
4.4 Käteisen käyttö ja teknologian kehittyminen	32
5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET	35
5.1 Tulosten pohdinta.....	35
5.2 Jatkotutkimusaiheet	39
LÄHTEET	40

LIITTEET

Liite 1 Haastatteluteemat.

Liite 2 Kysymykset haastateltava D:lle.

KUVALUETTELO

Kuva 1 Toimintaympäristön muutostekijät.

Kuva 2 Virtuaalivaluuttojen aikaansaamat riskit rahanpesuprosessin eri vaiheissa.

Kuva 3 Pankkisektorin ja rahanpesurikollisten osaamisen ajautuminen erilleen toisistaan.

TAULUKKOLUETTELO

Taulukko 1 Haastateltavien perustiedot.

1 JOHDANTO

Rahanpesu on globaali ongelma, joka muuttaa muotoaan jatkuvasti. Aikaisemmin rahanpesu liitettiin lähinnä huumerikollisuuteen, mutta nykyään se on osana huomattavasti monimutkaisempaa rikosten verkostoa. Rahanpesurikollisuuteen kytkeytyy tiiviisti korruptio, terrorismin rahoittaminen sekä ihmisten ja huumeiden salakuljetus (Naheem 2016, 143). Lisäksi rahanpesussa liikkuu enemmän rahaa kuin öljyteollisuudessa, sillä arvioiden mukaan rahanpesun osuus maailman bruttokansantuotteesta on 2–5 % (UNODC 2020). Koska arvio perustuu vain raportoituihin rahanpesurikoksiin, niin todennäköisesti osuus bruttokansantuotteesta on vielä merkittävämpi (Buchanan 2004, 120). Lisäksi globalisaatio ja digitalisaatio tarjoavat rikollisille jatkuvasti uusia ja tehokkaampia keinoja rahanpesuun.

Rahanpesun on viime vuosien aikana todettu olevan myös pohjoismaisten oikeusvaltioiden ongelma, kun julki on tullut mittavaa rahanpesun estämisen laiminlyöntiä. Pankkien monitorointitoimenpiteissä on havaittu laajoja puutteita, mistä johtuen rikolliset ovat päässeet hyödyntämään pankkien tilejä miljoonien eurojen arvoisten, epäilyttävien rahansiirtojen suorittamiseen. (Brännare & Kuukkanen 2018; Finanssivalvonta 2020b, 3) Onkin tärkeää, että rahanpesun estämiseksi tehtäviin toimiin panostetaan koko yhteiskunnan tasolla ja niitä myös kehitetään jatkuvasti kansainvälisen yhteistyön avulla (FATF 2020a, suositus 40). Myös finanssialan asema rahanpesun estämisessä on merkittävä. Rahanpesurikolliset pyrkivät sijoittamaan laittomat varat viralliseen pankkijärjestelmään, joten ilman toimivia rahanpesun estämisen toimenpiteitä pankit joutuvat helposti hyväksikäytetyiksi rikollisten toimesta. Tästä seuraa myös, että tehokkaiden rahanpesun estämisen toimenpiteiden avulla rahanpesu yritykset ovat parhaiten havaittavissa juuri luottolaitoksissa. (Lawrol-Worsyth & Gallant 2017, 133)

Luottolaitokset ovat perinteisesti pyrkineet torjumaan rahanpesua tuntemalla asiakkaansa mahdollisimman hyvin, mutta nykyaikaisen rahanpesun torjumiseksi vaaditaan runsaasti muitakin toimenpiteitä (Naheem 2015, 519). Esimerkiksi rikollisten hyödyntämä peiteyhtiöiden tai väärennettyjen henkilöllisyystodistusten käyttö voi pankeissa jäädä havaitsematta, mikäli toimenpiteet asiakkaan tuntemiseksi eivät vastaa muuttuvaa toimintaympäristöä (Naheem 2016, 143). Toinen ongelma liittyy rahanpesun estämisen

toimenpiteiden mahdollisimman tehokkaaseen toteuttamiseen, sillä toimenpiteistä aiheutuu jatkuvasti myös kustannuksia pankeille (Mugarura 2014, 90; Fratangelo 2016, 12).

Käteisen rahan käyttö on vähentynyt merkittävästi viime aikoina etenkin länsimaissa, kuten Ruotsissa, missä vuonna 2016 käteistä käytettiin lähes 40 prosenttia vähemmän kuin vuonna 2010 (Sveriges Riksbank 2018, 9–10). Myös Suomessa käteisen käytössä on havaittavissa laskeva trendi, ja vuonna 2020 kaikkialle maailmaan levinneen covid-19-pandemian myötä käteisen käyttö on romahtanut entisestään (Pantzar 2020). Käteisen käyttö vähenee myös rahanpesussa, sillä etenkin suurten käteissummien on havaittu herättävän helposti huomiota pankeissa. Siten sähköisten rahansiirtovälineiden sekä digitaalisten valuuttojen käyttö osana rahanpesuprosessia on entistä suositumpaa. Esimerkiksi bitcoin tarjoaa rikollisille sellaista anonymiteettia, nopeutta ja vaivattomuutta, mitä käteisen rahan käyttö ei ole samassa mittakaavassa aiemmin mahdollistanut. (Naheem 2016, 144; Stokes 2013, 3)

1.1 Aiemmat tutkimukset ja keskeiset käsitteet

Rahanpesu tunnistettiin rikokseksi vuonna 1986, mistä eteenpäin rahanpesulainsäädäntöä on ryhdytty kehittämään. Aikaisemmin rahanpesun kaltaista toimintaa esiintyi ainoastaan huumerikollisuudessa, jota vastaan pyrittiin taistelemaan rajoittamalla huumeiden avulla hankittujen varojen käyttömahdollisuuksia. Muutos nykyhetkeen on ollut merkittävä, sillä nykyään rahanpesu on kriminalisoitu ympäri maailmaa ja sitä vastaan taistellaan lukuisten lakien, ohjeiden ja asetusten avulla. (Sharman 2008, 635; Teichmann 2020, 238)

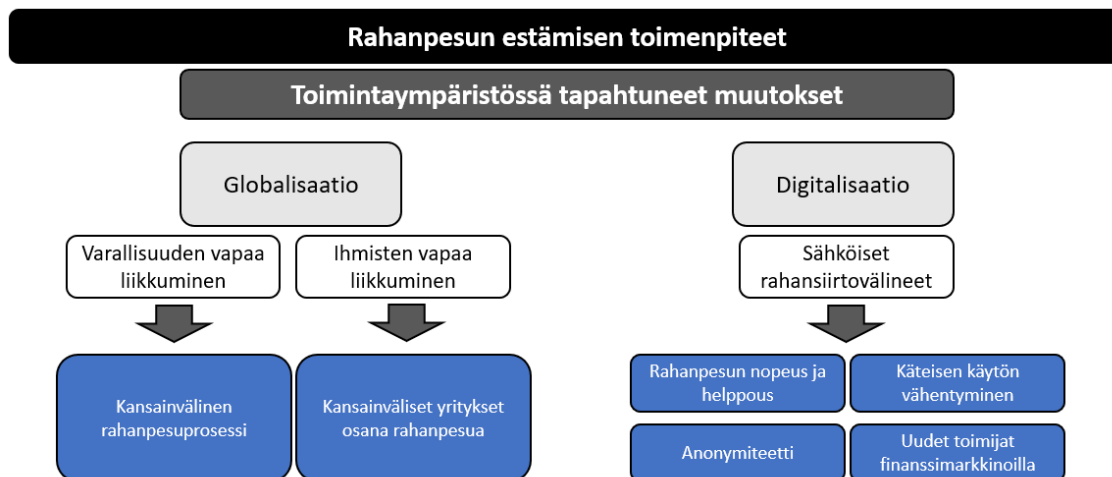
Rahanpesun kriminalisoinnin jälkeen on etenkin rahanpesulainsäädäntöön perehdytty useissa tutkimuksissa (Rhodes QC & Palastrand 2005; Gilmour 2020). Rahanpesu on kokonaisvaltainen aihe, ja se muuttaa muotoaan samaa tahtia yhteiskunnan kehityksen kanssa, mikä mahdollistaa aiheen tutkimisen useasta eri aspektista. Koska rahanpesu voi nykyään olla osana lähes mitä tahansa liiketoimintaa, tarjoaa tämä mahdollisuuden aiheen tarkastelulle myös useiden eri alojen ammattilaisten näkökulmista. Myös rahanpesuprosessia on tutkittu kattavasti, ja näissä tutkimuksissa on perehdytty myös rahanpesun kolmivaiheiseen malliin, johon kuuluvat sijoitus-, häivytytys- ja palautusvaihe (Schneider & Windischbauer 2008; Alasmari 2012; Bell 2009). Tutkimuksissa on keskitytty myös selvittämään, mitkä viranomaiset ovat vastuussa rahanpesun valvonnasta sekä arvioimaan,

miten ne ovat valvonnassa onnistuneet (Jakobi 2018; Rose 2019). Lisäksi Johnson ja Desmond Lim (2003) kuvaavat tutkimuksessaan pankkisektorin vastuuta rahanpesun torjunnassa. Pankkien osallistumista rahanpesuun on myös tutkittu runsaasti useiden esimerkkitapausten valossa (Ahmad Naheem 2015; Teichmann & Falker 2020).

Rahanpesua on tutkimuksissa lähestytty myös käteisen rahan käytön näkökulmasta (Gilmour 2016). Tässä aihepiirissä on keskitytty analysoimaan etenkin käteisrahansiirtoja, joiden kontrollointi on avainasemassa rahanpesun estossa. Tutkimusta on tehty myös liittyen globalisaation aikaansaamaan muutokseen rahanpesuprosessin rakenteessa (Buchanan 2004; Alldridge 2008), mutta vähemmän on sen sijaan tutkittu sitä, miten kansainvälistyminen ja digitalisoituminen vaikuttavat luottolaitosten rahanpesun estämisen konkreettisiin toimiin etenkin asiakkaan tuntemisen ja käteisen käytön vähentymisen näkökulmista. Tutkimustiedon vähäisyyteen vaikuttaa osaltaan se, että käteisen käytön vähentymisen voidaan ajatella olevan vielä varsin uusi trendi.

Rahanpesun estämisen toimenpiteiden avulla pankit täyttävät ne velvollisuudet, jotka niille on rahanpesulainsäädännössä määritelty (Laki rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisestä, 28.6.2017/444, *jälj.* rahanpesulaki). Tässä tutkimuksessa keskitytään arvioimaan globaalissa toimintaympäristössä tapahtuneiden muutosten vaikutusta suomalaisen luottolaitoksen rahanpesun estämiseen. Tutkimuksen muutostekijöinä toimivat globalisaatio ja digitalisaatio, jotka asettavat uusia vaatimuksia rahanpesun estämisen toteuttamiselle.

Globalisaatio ja digitalisaatio myös lisäävät merkittävästi luottolaitosten riskiä tulla hyväksikäytetyiksi rahanpesurikollisten toimesta, mikäli pankkien toimintatavat eivät vastaa nykyistä toimintaympäristöä. Tutkimuksessa perehdytäänkin siihen, miten luottolaitokset vastaavat toimintaympäristön muutoksiin sekä millaisia haasteita ne pankkien toiminnalle aiheuttavat. Alla (Kuva 1) on esitelty, millaisia muutoksia globalisaatio ja digitalisaatio saavat toimintaympäristössä aikaan.

Kuva 1 Toimintaympäristön muutostekijät.

Rahanpesun estämisen toimenpiteiden avulla luottolaitokset minimoivat riskejä, joita globalisaatio ja digitalisaatio saavat toimintaympäristössä aikaan. Yllä (Kuva 1) toimintaympäristön muutostekijät on eritelty osioihin, jotka ovat varallisuuden ja ihmisten vapaa liikkuminen sekä sähköiset rahansiirtovälineet. Näiden osioiden avulla kuvataan, miten globalisaatio ja digitalisaatio ovat muuttaneet rahanpesuprosessin rakennetta. Muutokset rahanpesuprosessin rakenteessa ovat samalla luottolaitosten toimintaan kohdistuvia riskejä, jotka niiden täytyy huomioida entistä tehokkaammin rahanpesun estämisen toimenpiteissään.

Kuvasta havaitaan, että globalisaatiossa rahanpesun kannalta olennaista on varallisuuden ja ihmisten vapaa liikkuminen. Varallisuuden liikkuminen valtioiden välillä on mahdollistanut kansainvälisen rahanpesuprosessin, sillä varojen siirtämisessä käytetään apuna useita kansainvälisiä pankkeja (Arnone & Borlini 2010, 228). Ihmisten vapaan liikkumisen myötä yritykset ovat entistä kansainvälisempiä, mikä mahdollistaa myös monimutkaisten yritysrakenteiden käytön osana rahanpesuprosessia. (Buchanan 2004; Alldridge 2008; Amrani 2017, 7)

Digitalisaatio puolestaan saa aikaan sähköisten rahansiirtovälineiden yleistymisen rahanpesun välineenä. Digitaaliset rahansiirtovälineet tarjoavat rahanpesulle ennennäkemätöntä anonymiteettia sekä nopeutta ja helppoutta. Samalla myös käteisen käyttö vähenee entisestään, mikä vaatii myös uudistuksia luottolaitosten rahanpesun vastaisessa työssä.

Digitalisaatiosta ovat hyötäneet myös suuret teknologiayhtiöt, jotka ovat alkaneet suunnittelemaan finanssimarkkinoille laajentumista. Tämä on syytä huomioida pankeissa, sillä laajentuminen aiheuttaa merkittävän riskin perinteisen pankkisektorin liiketoiminnalle. (Suomen Pankki 2020; Seele 2018; Mugarura 2014)

1.2 Tavoitteet ja tutkimuskysymykset

Toimintaympäristön muutokset ovat saaneet myös valvojaviranomaiset suunnittelemaan toimintaansa uudelleen. Vaikka rahanpesurikolliset suosivat toiminnassaan alhaisen rahanpesulainsäädännön alaisia valtioita (FATF 2020b), ovat rahanpesuskandaalit viime vuosien aikana yltäneet myös Pohjoismaihin saakka. Tästä johtuen Finanssivalvonta on uudistanut strategiaansa ja lisännyt valvontansa intensiteettiä siten, että riskiperusteisuuden huomiointi taattaisiin entistä paremmin (Finanssivalvonta 2020b, 3). Koska valvojakin on muuttanut toimintaansa, on mielenkiintoista tutkia, miten muutokset vaikuttavat luottolaitosten rahanpesun estämisen toimintoihin. Tämän tutkimuksen tavoitteena on selvittää, miten suomalainen luottolaitos vastaa toimintaympäristön muutoksiin, sekä miten rahanpesun estämisen toimenpiteitä voitaisiin tehostaa entisestään.

Kansainvälisessä toimintaympäristössä korostuu luottolaitoksen toimenpiteet sen asiakkaiden tuntemiseksi, sekä erityisesti toimenpiteiden jatkuva kehittäminen. Tutkimuksen keskiöön nousevatkin luottolaitoksen toimenpiteet asiakkaiden tuntemiseksi sekä se, miten luottolaitos voisi tehostaa toimenpiteitä entisestään. Lisäksi tutkielmassa selvitetään, miten luottolaitos torjuu käteisen käyttöön liittyviä riskejä. Koska käteisen käyttö vähentyy jatkuvasti, selvitetään tutkielmassa myös, miten luottolaitos valmistautuu sähköisten rahansiirtovälineiden muodostamiin riskeihin.

Työssä vastataan seuraavaan päätutkimuskysymykseen:

Miten globaalissa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset vaikuttavat luottolaitoksen rahanpesun estämiseen?

Lisäksi päätutkimuskysymystä tarkennetaan seuraavilla alatutkimuskysymyksillä:

Miten toimenpiteitä asiakkaiden tuntemiseksi voitaisiin tehostaa?

Miten rahanpesun vastaisissa toimenpiteissä huomioidaan käteisen käyttö ja sähköisten rahansiirtovälineiden muodostamat riskit?

1.3 Tutkimusmenetelmä ja rajaukset

Tämä tutkimus on luonteeltaan kvalitatiivinen, ja aineistonhankinnassa käytetään puolistrukturoituja teemahaastatteluja. Tämä on sopiva tutkimusmenetelmä, koska tutkimuksen tavoitteiden kannalta on olennaista tuoda esiin henkilöiden omia kokemuksia rahanpesun estämisen toimenpiteistä. Haastateltavien kanssa päästään myös suoraan vuorovaikutukseen, jolloin vastausten takana olevat motiivit voivat ohjata tutkimuksen suuntaa uudelleen. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 59; Eskola & Suoranta 1998, 63)

Työ on toteutettu yhteistyössä Etelä-Karjalassa toimivan luottolaitoksen kanssa. Tutkimustyyppinä toimii tapaustutkimus, ja teemahaastattelut toteutetaan haastatteleamalla luottolaitoksen henkilöstöä. Kohdehenkilöt on valittu harkinnanvaraisesti siten, että henkilöt olisivat mahdollisimman tyypillisiä ja edustavia tutkittavan ongelman kannalta, mikä on tapaustutkimukselle tyypillistä (Eskola & Suoranta 1998, 49). Haastattelujen tarkoituksena on verrata tutkimusongelmasta saatua tietoa haastattelujen ja teoretiedon kesken, ja tarjota uusia näkökulmia teorian rinnalle.

Rahanpesu ja terrorismin rahoittaminen liittyvät läheisesti toisiinsa, sillä terrorismin rahoittamisen prosessi pitää usein sisällään rahanpesua. Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen keskeisenä erottavana tekijänä voidaan kuitenkin pitää sitä, että rahanpesussa tavoitellaan aiemmin tapahtuneen rikoksen häivyttämistä ja peittämistä. Terrorismin rahoittamisessa sen sijaan kyse on toimista, joiden tavoitteena on edesauttaa rikoksen tapahtumista. (SM 2020; Durrieu 2013, 69–70; Andersen 2020, 17) Tästä syystä onkin perusteltua rajata tutkimus koskemaan rahanpesua omana aihealueenaan.

Koska rahanpesu kytkeytyy nykyään osaksi monenlaista rikollisuutta (Sharman 2008, 640), ei tämän työn tavoitteiden kannalta ole tarpeellista eritellä niitä kaikkia rikoksia, joiden avulla laittomat varat hankitaan. Työssä tehty yleistys on, että rahanpesulla hankittu varallisuus on

seurausta rikoksista ylipäättään. Vaikka rahanpesua esiintyy kaikilla toimialoilla, tarkastellaan tässä tutkimuksessa ainoastaan rahanpesua, jossa laittomasti hankittu varallisuus sijoitetaan pankkeihin. Lisäksi tutkimus on rajattu koskemaan vain suomalaisia luottolaitoksia. Näiden rajausten avulla taataan tutkimuksen selkeä eteneminen ja mahdollisimman täsmällisen informaation tuottaminen.

1.4 Tutkimuksen rakenne

Tutkimus koostuu viidestä pääluvusta, joissa tutkitaan rahanpesun estämistä eri näkökulmista. Ensimmäinen luku sisälsi johdannon, minkä aikana lukijalle esiteltiin tutkimuksen aihepiiriä aiempien tutkimusten sekä tämän tutkimuksen kannalta keskeisen käsitteistön avulla. Luvun aikana määriteltiin myös tutkimuskysymykset, joihin työn aikana vastataan. Tutkimuksen toinen luku keskittyy analysoimaan rahanpesun estämistä yleisellä tasolla. Ensimmäisessä luvussa lyhyesti tärkeimmät toimijat rahanpesun estämisessä, minkä jälkeen perehdytään nykyaikaiseen rahanpesuprosessiin sekä luottolaitoksen keskeisimpiin velvollisuuksiin rahanpesun estämisessä etenkin lainsäädännön ja viranomaisohjeistusten valossa.

Tutkimuksen kolmannessa pääluvussa rahanpesun estämistä lähestytään syvemmin globalisaation ja digitalisaation näkökulmista. Tässä luvussa perehdytään siihen, miten toimintaympäristön muutostekijät ovat muokanneet rahanpesurikollisten toimintaa. Luvun aikana perehdytään myös siihen, miten digitalisaatio tulee muokkaamaan pankkitoimialaa tulevaisuudessa. Luvussa esitellään myös sitä, millaisia haasteita toimintoympäristön muutostekijät ovat aiheuttaneet rahanpesun estämiselle sekä mitä toimenpiteitä luottolaitoksilta vaaditaan haasteisiin vastaamiseksi.

Tutkimuksen neljännessä luvussa esitellään työn tutkimusaineisto ja -menetelmä. Luvussa keskitytään analysoimaan työn kohdeyrityksen henkilöstön kokemuksia ja mielipiteitä rahanpesun estämisessä tapahtuneista muutoksista sekä siitä, miten luottolaitoksessa toteutetaan rahanpesun estämisen toimenpiteitä. Luvussa myös verrataan haastattelujen avulla saatuja tuloksia teoretietoon. Tutkimuksen viides luku sisältää yhteenvedon muodossa tutkimuksen tulosten kertauksen, tutkimuskysymyksiin vastaamisen ja johtopäätösten

muodostamisen. Luvussa esitellään myös tutkimuksen aikana esiin nousseet jatkotutkimusaiheet.

2 RAHANPESUN ESTÄMINEN

Rahanpesun estämiseen keskittyvien toimenpiteiden kirjo on nykyään laaja, ja toimenpiteiden ymmärtämiseksi on ensin syytä perehtyä rahanpesun yhteiskunnallisiin vaikutuksiin. Rahanpesu ei ole ongelma ainoastaan rikosoikeudellisesta näkökulmasta katsottuna, vaan sillä on kauaskantoisia vaikutuksia niin finanssialan toimijoihin kuin koko talouden ja yhteiskunnan hyvinvointiin. Finanssisektorin tärkeimpiin arvoihin kuuluvat toiminnan eettisyys, laillisuus ja ammattimaisuus. Arvot ovat olennaisimmassa asemassa myös luottolaitoksen maineen kannalta. Luottolaitoksen altistuminen rahanpesulle horjuttaa helposti asiakkaiden, muiden luottolaitosten sekä lainsäädäntöviranomaisten luottamusta toimijaa kohtaan. (FATF 2020b)

Jos rahanpesun torjumisen keinot ovat puutteellisia, voi järjestäytyneet rikollisuus pahimmillaan soluttautua luottolaitosten hallintoon, saada määräysvaltaa yrityksistä sijoitusten kautta tai jopa lahjoa viranomaisia. (Mekpor 2019, 451) Myös Arnone & Borlini (2010, 230, 233) painottavat tutkimuksessaan rahanpesun yhteiskuntaan kohdistuvia taloudellisia ja sosiaalisia vaikutuksia. He lisäksi korostavat, kuinka rahanpesu saa aikaan noidankehän, kun osa rahanpesun tuotoista investoidaan uudelleen laittomalle sektorille ja siten varat päätyvät toistamiseen osaksi rahanpesua. Aldridge (2008, 450) kuitenkin arvioi tutkimuksessaan, että luottolaitosten sääntelyn ja valvonnan ollessa kunnossa ei rikollisten soluttautuminen instituutioon ole edes mahdollista. Sääntelyn voidaan siis nähdä olevan avainasemassa rahanpesun estämisessä ja luottolaitoksen maineen ylläpitämisessä.

2.1 Tärkeimmät toimijat rahanpesun estämisessä

Rahanpesuun liittyvä lainsäädäntö on kehittynyttä ja monitasoista. Vaikka keskiössä ovat rahanpesulaki ja muut kansallisen tason viranomaisohjeet, pohjautuu rahanpesun estäminen kuitenkin kansainvälisiin ohjeistuksiin. Näiden ohjeistusten avulla pyritään takaamaan yhtenäiset menettelytavat globaaleilla finanssimarkkinoilla (Finanssivalvonta 2020a). Kansainvälinen yhteistyöjärjestö FATF (Financial Action Task Force) on OECD:n alaisuudessa toimiva 37 valtion hallitusten välinen työryhmä, joka on merkittävässä asemassa

taistelemassa rahanpesua ja terrorismin rahoittamista vastaan. FATF laatii suosituksia jäsenmailleen noudatettavaksi ja tukee rahanpesun estämisen toteutumista niin juridisesta kuin operatiivisestakin näkökulmasta (FATF 2020a). Sekä Euroopan unionin että Suomen kansallisen tason rahanpesulainsäädäntö pohjautuvat FATF:in antamiin ohjeistuksiin. Suomessa vastuuministeriöinä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estämisessä toimivat sisäministeriö ja valtiovarainministeriö, joista jälkimmäinen on vastuussa myös FATF-asioiden yhteensovittamisesta kansallisella tasolla (VM 2020).

Luottolaitosten toimintaa seurataan aktiivisesti toimivaltaisten valvontaviranomaisten toimesta (Rahanpesulaki 7 luku 1 §). Tälle tutkimukselle keskeisin valvojaviranomainen on Finanssivalvonta, joka suorittaa finanssilaitoksiin kohdistuvaa kansallisen tason valvontaa (VM 2020). Kansallisista rahanpesun estämisen toimijoista mainitsemisen arvoinen on myös keskusrikospoliisin yhteydessä toimiva rahanpesun selvittelykeskus. Keskus vastaanottaa ilmoituksia epäilyttävistä liiketoimista, suorittaa niiden arviointia ja selvittelytyötä sekä tarpeen vaatiessa saattaa epäilyttävät tapaukset esitutkintaan. Selvittelykeskus tekee myös aktiivista yhteistyötä ilmoitusvelvollisten ja viranomaisten kanssa niin kansallisella kuin kansainvälisellä tasolla. (Poliisi 2020)

2.2 Muutoksia rahanpesuprosessissa

Rahanpesun määritelmä kytkeytyy FATF:n käyttämään kolmen vaiheen menetelmään, jonka mukaan rikoksella hankitut rahat ensin sijoitetaan lailliseen finanssijärjestelmään (placement). Tämän jälkeen laiton alkuperä häivytetään (layering). Toisessa vaiheessa keinot alkuperän peittämiseksi ovat monipuolisia; rikolliset jakavat rahasummaa moneen osaan, siirtävät niitä eteenpäin useisiin valtioihin tai ostavat varoilla esimerkiksi sijoitusinstrumentteja. Viimeisessä rahanpesuvaiheessa rahat sijoitetaan takaisin lailliseen liiketoimintaan (integration), ja niillä ostetaan hyödykkeitä, kuten kiinteistöjä ja luksustuotteita. (FATF 2020b) Tämä kolmivaiheinen rahanpesumalli pohjautuu rikosten kautta syntyneisiin suuriin käteissummiin, mutta nykypäivän rahaliikenteen nopeus ja erilaiset sähköiset rahansiirtomahdollisuudet ovat tehneet määritelmästä monin tavoin liian yksinkertaisen (Poliisi 2020; Naheem 2016, 136).

Useissa tutkimuksissa on esitetty kritiikkiä kolmivaiheista rahanpesumallia kohtaan (Malcolm 2018; Bell 2009; Schneider & Windischbauer 2008). Malli on nykyään useissa tilanteissa käyttökelvoton, ja sen käyttö nähdään liian kapeakatseisena kaikkien rahanpesutilanteiden arvioinnissa. Cassella (2018, 495) esittää, että malli on koko ajan hyödyttömämpi kuvaamaan nykyaikaista rahanpesuprosessia, ja viranomaisten tulisi rahanpesutapojen analysoinnin sijaan keskittyä tutkimaan laajempaa kokonaisuutta, eli kuka rahaa pesee ja miksi. Rahanpesuun on nykyään niin monenlaisia keinoja, että kolmivaiheisen mallin käytön kautta päästään käsiksi vain osaan rahanpesutilanteista. Raha voi esimerkiksi olla ainoastaan sähköisessä muodossa, jolloin toiminta ei ole kolmivaiheisen mallin mukaista. (Cassella 2018, 494) Rikolliset voivat myös kuljettaa laittomat varansa käteisenä valtiosta toiseen ilman, että ne missään vaiheessa rahanpesuprosessia ovat osa laillista rahajärjestelmää (Soudijn 2012, 162).

Rahanpesurikollisten keskeisin tavoite näyttäisi olevan eteneminen ilman, että luottolaitos tai muut viranomaiset missään vaiheessa havaitsevat toimintaa. Teichmann (2020) toteutti tutkimuksen, jossa haastateltiin sekä rahanpesurikollisia että rahanpesun estämisen ammattilaisia, ja siten selvitettiin, miten rahanpesuprosessi pyritään nykyään toteuttamaan. Teichmannin (2020, 241–242) tutkimuksen perusteella näytti selvältä, että rikollisilla on kaksi tavoitetta rahanpesussa. Ensimmäisenä tavoitteena pidettiin laittomien varojen piilottamista useiden toimenpiteiden avulla, kuten sekoittamalla rikoksella hankittuja varoja laillisen varallisuuden kanssa. Toisena tavoitteena pyritään vaikeuttamaan varojen yhdistämistä alkuperäiseen edunsaajaan, mikäli laittomat varat havaitaan piilotusyrityksistä huolimatta. Näiden toimenpiteiden avulla vaikeutetaan samaan aikaan myös pankkien toteuttamaa selvitystyötä rahanpesun estämiseksi.

Jotta varojen yhdistäminen rikosentekijään olisi mahdollisimman vaikeaa, käyttävät rahanpesurikolliset bulvaaneita eli välikäsiä apunaan. Tällöin itse rikoksen tekijät eivät asioi luottolaitoksissa henkilökohtaisesti. Usein bulvaaneille luodaan täysin uskottavalta kuulostava työhistoria, joten tilin avaaminen pankissa on yksinkertaista. Pankeilla on asiakassuhdetta avatessa ilmoitusvelvollisuuteensa perustuva velvollisuus tunnistaa ja todentaa asiakkaan tai tosiasiallisen edunsaajan henkilöllisyys (Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi

20.5.2015/849, jälj. EU/849), mutta bulvaani voi helposti väittää olevansa ainut edunsaaja, jolloin rahanpesu ei paljastu ainakaan tässä vaiheessa. (Teichmann 2020, 241–242)

Rikollisten oma ammattitaito ei aina riitä toteuttamaan tarpeeksi huomaamatonta rahanpesuprosessia, joten he voivat käyttää apunaan finanssialan ammattilaisten osaamista. Rahanpesuprosessin jäljitys vaikeutuu huomattavasti, kun ammattilaisia käytetään apuna prosessissa. Lisäksi, jos finanssialan osaajilla on kontakteja esimerkiksi lakiasiantuntijoiden joukossa, kasvattaa yhteistyö eri osaajien kesken rahanpesuprosessin monimutkaisuutta entisestään. (Soudijn 2012, 146; Teichmann 2020, 241–242) Toisaalta on tutkittu, ettei ammattilaisten käyttö rahanpesussa olisi toistaiseksi kovinkaan yleistä. Malm ja Bichler (2013, 373–374) tutkivat kanadalaisia rahanpesurikollisia, ja vain 8 % tutkituista 102 koehenkilöstä todettiin olevan ammattinsa vuoksi mukana toiminnassa. On siis havaittavissa, että selvästi merkittävin osuus rikollisista harjoittaa rahanpesua itsenäisesti ilman erityistä koulutusta finanssialalla. Soudijn (2014, 201) toteaa kuitenkin tutkimuksessaan, että finanssialan järjestäytyneitä rikollisuutta on tutkittu huomattavasti vähemmän kuin muita rikollisuuden aloja. Tästä syystä yksiselitteisten johtopäätösten tekeminen ammattilaisten käytöstä rahanpesussa on erittäin vaikeaa.

2.3 Selonotto- ja ilmoitusvelvollisuus

Kaikkien finanssialan toimijoiden lailla luottolaitostenkin on lain puitteissa tunnettava asiakkaansa. Pankin tulee selonotto- ja ilmoitusvelvollisuutensa nojalla hankkia asiakkaasta tai tämän tosiasiallisesta edunsaajasta riittävät tiedot. Asiakassuhteen laatu ja kesto huomioon ottaen luottolaitoksen tulee myös seurata asiakkaan toimintaa, jotta luottolaitoksessa voidaan varmistua tietojen vastaavan asiakkaan todellista liiketoimintaa. (Rahanpesulaki 3 luku 4 §) Näin toimimalla luottolaitos havaitsee helpommin liiketoimia, jotka poikkeavat asiakkaan tavanomaisesta toiminnasta. Jos pankki havaitsee epäilyttävän tai tavallisesta poikkeavan liiketoimen, on sen selvitettävä liiketoimen perusteita ja tarkoitusta tarkemmin (Finanssivalvonta 2020a).

Selonottovelvollisuutensa nojalla luottolaitoksen on lisäksi pohdittava, tekeekö se liiketoimesta ilmoituksen rahanpesun selvittelykeskukseen. Ilmoitusvelvollisuus on siten seurausta selonottovelvollisuudesta. Ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta on tehtävä

viipymättä riippumatta siitä, onko asiakassuhde solmittu vai onko siitä kieltäytytty, tai onko liiketoimi suoritettu vai onko se keskeytetty. Ilmoituksen voi tehdä myös jälkikäteen, mutta nimensä mukaisesti kyseessä on velvollisuus, jonka noudattamatta jättäminen on rangaistavaa. Vaikka luottolaitoksia sitoo salassapitovelvollisuus, on ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta poikkeus tästä velvoitteesta. (Finanssivalvonta 2020a) Ilmoituksesta ei kuitenkaan saa kertoa sen kohteena olevalle henkilölle tai muille henkilöille niin ilmoitusvelvollisen, sen palveluksessa olevan työntekijän kuin muunkaan salassa pidettäviä tietoja itselleen saaneen henkilön toimesta. Valvottava ei joudu vahingonkorvausvastuuseen asiakkaalleen mahdollisesti koituvasta taloudellisesta vahingosta olettaen sen kohtuudella arvioiden ja olosuhteet huomioon ottaen noudattaneen huolellisuutta selonottovelvollisuutensa suhteen. (Rahanpesulaki 4 luku) Ilmoitus epäilyttävästä liiketoimesta tehdään sähköisen ilmoitussovelluksen kautta (Poliisi 2020).

Vaikka epäilyilmoitusten tarkoituksena on olla viranomaisten apuna rikollisen toiminnan jäljittämässä (Yeoh 2014, 333), on ilmoitusten tekemisestä hyötyä myös pankeille. Vaikka kyseessä on lakisääteinen velvollisuus, turvataan ilmoituksen avulla myös pankin mainetta, mikäli rahanpesua ilmenee velvoitteiden täyttämistä huolimatta. Epäilyilmoitukset ovat lisäksi tärkeä työkalu pankin työntekijöille, jotka ovat jatkuvasti tekemisissä asiakkaiden kanssa ja siten myös helpoiten havaitsevat epäilyttävää toimintaa. (Naheem 2016, 140, 149)

Ilmoitusvelvollisuutta kohtaan on esitetty myös kritiikkiä. Mugarura (2014, 82) toteaa tutkimuksessaan, kuinka luottolaitokset joutuvat nykyään suoriutumaan niin monista rahanpesun estämisen toimenpiteistä, että niiden oma liiketoiminta saattaa sen seurauksena kärsiä. Myös asiakkaiden yleinen luottamus pankkeja kohtaan voi kärsiä, kun tietoja luovutetaan viranomaisille asiakkaiden tietämättä. Naheem (2016, 143) taas korostaa ilmoitusten vaativan runsaasti resursseja, joten ilmoitusten tekemisen tulee olla kustannustehokkaasti suunniteltua. Sähköinen ilmoitussovellus on kustannusten minimoimisessa tärkeä työväline, ja ilmoitusten tekemisen tärkeyttä tulee korostaa luottolaitoksen henkilökunnalle.

Kiristynyt lainsäädäntö on lisännyt luottolaitoksiin kohdistuvaa valvontaa myös epäilyttävien liiketoimien raportoinnin suhteen. Tavoitteena on, että luottolaitos suhtautuisi epäilyttäviin liiketoimiin entistä valveutuneemmin ja tekisi niistä siten myös enemmän ilmoituksia. Tässä

on jo onnistuttu, sillä vuonna 2019 rahanpesun selvittelykeskus vastaanotti 64 % enemmän epäilyilmoituksia kuin edellisenä vuonna. Lisäksi pankkien tekemät ilmoitukset ovat kasvaneet progressiivisesti jo viiden vuoden ajan. (Rahanpesun selvittelykeskus 2020) Valvojan näkökulmasta katsottuna haasteeksi muodostuu kuitenkin päätelmien tekeminen sen suhteen, ovatko kasvaneet ilmoitusmäärät merkki rahanpesun lisääntymisestä vai siitä, että pankit ovat alkaneet suhtautumaan vakavammin ongelmaan (Unger & den Hertog 2012, 294). On myös havaittu, että pankkien tekemät epäilyilmoitukset ovat osittain menettäneet hyötyään, sillä ilmoituksia tehdään matalalla kynnyksellä jopa täysin riskittömistä tapauksista. Tämä puolestaan lisää aiheettomasti selvittelykeskuksen työmäärää (Lawlor-Forsyth & Gallant 2017, 139).

2.4 Asiakkaan tunteminen ja riskiperusteinen arviointi

Rahanpesun estämisestä ja terrorismin rahoittamisesta annetun lain olennaisimpana velvoitteena voidaan pitää ilmoitusvelvollisen velvollisuutta tuntea asiakkaansa ja kerätä asiakkaalta tämän tuntemisen kannalta riittävät tiedot. Ilmoitusvelvollisen ollessa kyvytön toteuttamaan tietyt tuntemistoimenpiteet tulee sen kieltäytyä solmimasta asiakassuhdetta, ylläpitämästä sitä tai suorittamasta liiketoimea (Rahanpesulaki 3 luku 1 §). Pääsääntönä voidaan pitää sitä, ettei luottolaitoksella saa olla tunnistamattomia asiakkaita (FATF 2020a, suositus 10). Sääntely asiakkaan tuntemiseen liittyen pohjautuu FATF:in ja sitä kautta Euroopan unionin antamiin suosituksiin.

Asiakkaan tuntemistoimenpiteet pohjautuvat riskiperusteiseen arviointiin, jota noudattaen luottolaitos luo omat vähimmäiskriteerinsä ja menettelytapansa asiakkaan tuntemisen takaamiseksi. Riskiperusteisessa arvioinnissa luottolaitos arvioi asiakkaisiin, maihin, tuotteisiin, palveluihin sekä teknologioihin liittyviä rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskejä (Rahanpesulaki 3 luku 1 §). Riskiperusteiselle lähestymistavalle on olennaista, että luottolaitos suorittaa esimerkiksi tuntemistoimenpiteet kohteen riskitason mukaisella tavalla. Malli on otettu käyttöön, jotta resurssit voitaisiin kohdentaa mahdollisimman tehokkaasti sinne, missä niitä eniten tarvitaan. (Jantunen 2020) Asiakkaan tuntemista tulee ylläpitää koko asiakassuhteen ajan (Rahanpesulaki 3 luku 1 §), joten ilmoitusvelvollisen tulee myös jatkuvasti

olla valmiina vastaamaan muutoksiin asiakkaiden käyttäytymisessä sekä yleisessä toimintaympäristössä (FATF 2020b).

Osana riskiperusteista arviointia nähdään myös pakotepolitiikka. YK:n turvallisuusneuvoston asettamat pakotteet ovat suoraan sovellettavaa oikeutta, mitkä laitetaan täytäntöön EU-lainsäädännöllä. Vienti- ja tuontirajoitukset ovat pankin toiminnan kannalta keskeisimpiä pakotekeinoja, joiden avulla vaikutetaan pakotteiden kohteena olevan valtion kaupankäyntiin ja politiikkaan. Pankin tulee asiakassuhdetta avatessaan varmistua, ettei asiakkaan liiketoimintaan liity pakotteiden alaisten tuotteiden tai teknologioiden ulkomaankauppaa. Lisäksi pankissa tulee selvittää, ettei itse asiakasta, asiakkaan yhtiön omistajia tai mahdollisia yhtiökumppaneita ole listattu pakoteluetteloon, jossa olevia henkilöitä pankki ei saa ottaa asiakkaakseen. (UM 2020)

Riskiperusteisen lähestymistavan yhtenä heikkoutena voidaan pitää sitä, että riskiluokittelu perustuu vain olemassa olevaan tietoon asiakkaista, jotka on pankin järjestelmissä luokiteltu esimerkiksi korkeaan riskiluokkaan. Täten uusien asiakkaiden kohdalla valittu riskitaso ei välttämättä vastaa todellisuutta, ja tuntemattomat rikolliset saattavat päästä hyödyntämään finanssijärjestelmää kenenkään huomaamatta. On myös tutkittu, että tämänhetkiset toimenpiteet asiakkaan tuntemiseksi ovat ”rasti ruutuun” -toimenpiteitä, joilla ei tavoiteta tarpeeksi syvällistä tietoa asiakkaan toiminnasta (De Koker 2014, 293). Lisäksi yhtenä tärkeimmistä tuntemistoimenpiteistä voidaan pitää tosiasiallisen edunsaajan tunnistamista. Tässä keinona pankeilla on lähinnä vain luottaa siihen, että asiakas puhuu totta. Asiakas voi siis helposti jättää tosiasioita mainitsematta ilman, että siitä koituu ongelmia. Koska rikolliset etsivät jatkuvasti hyväksikäytettäviä heikkouksia finanssijärjestelmästä, vaatii riskiperusteisessa lähestymistavassa onnistuminen tuekseen toimivan viranomaissektorin, jossa aktiivisesti etsitään uusia riskitekijöitä. (Mugarura 2014, 82; Teichmann 2020, 242) Täten kyseinen lähestymistapa toimii parhaiten valtioissa, joissa on käytössä tehokas rahanpesulainsäädäntö. Seuraavaksi perehdytään tärkeimpiin toimenpiteisiin, joiden avulla luottolaitos pyrkii takaamaan asiakkaan tuntemisen eri riskitasoilla.

2.4.1 Henkilöllisyyden todentaminen ja tuntemistiedot

Asiakkaan tuntemista ja henkilöllisyyden todentamista säädellään muun muassa rahanpesulaissa, luottolaitostoiminnasta annetussa laissa (Laki luottolaitostoiminnasta 610/2014, jälj. LLL/610) sekä maksajan tiedot -asetuksessa (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus (EU) 2015/847). Finanssivalvonta voi antaa henkilöllisyyden todentamisesta myös tarkempaa ohjeistusta luottolaitoksille. Lisäksi luottolaitoksen oman riskiarvion laadinnan avulla määritellään lopulliset toimenpiteet asiakkaan tuntemiseksi, ja usein pankin omat toimenpiteet ovat vielä viranomaisten ohjeita tiukempia. Henkilöllisyyden todentamisessa käytetään suomalaisen viranomaisen myöntämää asiakirjaa, joka voi olla esimerkiksi henkilökortti tai passi. (Finanssivalvonta 2020a) Henkilöllisyys voidaan todentaa myös sähköisesti, ja tätä säätelee EU:n asetus N:o 910/2014 (Euroopan parlamentin ja neuvoston asetus, annettu 23 päivänä heinäkuuta 2014, sähköisestä tunnistamisesta ja sähköisiin transaktioihin liittyvistä luottamuspalveluista sisämarkkinoilla ja direktiivin 1999/93/EY kumoamisesta).

Asiakkaan tunnistamiseen liittyy keskeisesti myös tosiasiallisen edunsaajan tunnistamisvelvollisuus, joka tulee kyseeseen etenkin silloin, kun asiakkaana on jokin yhteisö. Tosiasiallisena edunsaajana pidetään henkilöä, jonka omistusosuus yhtiöstä on yli 25 %, tai joka muuten käyttää määräysvaltaa yhtiössä. Tosiasiallinen edunsaaja voi toimia myös asiakkaan lukuun, joten luottolaitoksen on riittävässä laajuudessa selvitettävä, käyttääkö joku muu määräysvaltaansa asiakkaan kautta. (Rahanpesulaki 1 luku 5 §, 3 luku 6 §)

Asiakkaan tuntemiseen liittyy keskeisesti myös luottolaitoksen velvollisuus pitää asiakkaan tuntemista ja liiketoimia koskevat tiedot ajan tasalla. Tämä taataan tuntemistietojen avulla, joita on kerättävä asiakkaasta koko asiakassuhteen ajan, ja joita on säilytettävä luottamuksellisesti viiden vuoden ajan asiakassuhteen päättymisestä. Normaaliin henkilötietojen lisäksi tuntemistietoihin kuuluu muun muassa tieto asiakkaan taloudellisesta tilanteesta, arvio säännöllisen maksuliikkeen määrästä, sekä yrityksellä esimerkiksi tieto toimialasta ja hallituksen jäsenistä. (Rahanpesulaki 3 luku 3 §)

2.4.2 Tehostettu tuntemisvelvollisuus

Riskiperusteisen lähestymistavan toteutumiseksi luottolaitoksen on syytä käyttää tehostettuja tuntemismenettelyjä tarpeen vaatiessa. Tehostettuja tuntemistoimenpiteitä kohdistetaan poliittisesti vaikutusvaltaisiin henkilöihin, joita ovat tietyt merkittävässä julkisessa virassa viimeisen vuoden aikana toimineet henkilöt (Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, *jälj.* HE 167/2018, 1 luku 4 §). Poliittinen vaikutusvalta selvitetään tyyppillisesti asiakassuhdetta avattaessa (Rahanpesulaki 3 luku 3§).

Rahanpesuriski voidaan arvioida kohonneeksi myös silloin, jos asiakkaalla tai liiketoimella havaitaan olevan liittymäkohta sellaiseen valtioon, jonka Euroopan komissio on yksilöinyt korkean rahanpesuriskin valtioksi. Tällöin keskeiseksi veloitteeksi muodostuu lisätietojen hankkiminen varallisuuden alkuperästä sekä tuntemistietojen entistä aktiivisempi päivittäminen. Asiakassuhteen avaamiselle tai sen jatkamiselle tarvitaan myös hyväksyntä ylemmältä johdolta. (Rahanpesulaki 3 luku 13 a §)

3 TOIMINTAYMPÄRISTÖN MUUTOKSET

Gloaalissa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset ovat tämän tutkimuksen keskiössä, sillä tarkoituksena on analysoida muutosten vaikutuksia luottolaitoksen rahanpesun estämisen toimenpiteisiin. Tässä luvussa perehdytään tämän tutkimuksen kannalta keskeisimpiin toimintaympäristön muutostekijöihin, globalisaatioon ja digitalisaatioon rahanpesun näkökulmasta katsoen. Vaikka megatrendit kietoutuvatkin monessa kontekstissa toisiinsa, käsitellään niitä tässä luvussa erillisinä kokonaisuuksina, jotta vaikutuksia rahanpesun estämisen toimenpiteisiin saadaan parhaiten eriteltyä.

3.1 Globalisaatio

Kun käsitellään globalisaation vaikutuksia rahanpesuun, on olennaista tarkastella talouden globalisoitumista ja finanssimarkkinoiden vapautumista. Tämä mahdollistaa varojen siirtämisen vaivatta ja reaaliaikaisesti valtiosta toiseen. Globalisaatio vaikuttaa myös ihmisten liikkumiseen, joten yrityksetkin ovat jatkuvasti kansainvälisempiä. Onkin selvää, että globalisaation myötä myös rahanpesurikollisten toiminta on muuttunut merkittävästi, ja

etenkin kansainvälistä rahanpesurikollisuutta esiintyy aikaisempaa huomattavasti enemmän. (Arnone & Borlini 2010, 227)

Kun yritykset kansainvälistyvät, tulee peiteyhtiöiden käyttö osana muutenkin monimutkaista rahanpesuprosessia entistä yleisemmäksi (Arnone & Borlini 2010, 231). Yhtenä suurimmista haasteista nykyisessä toimintaympäristössä voidaankin nähdä se, kuinka hyvin luottolaitokset pystyvät nykyisillä tuntemistoimenpiteillään takaamaan kaikkien asiakkaidensa tuntemisen aina asiakkaan omiin yhtiökumppaneihin saakka. Tuntemistoimenpiteiden toteuttamista vaikeuttavat myös rikollisten monimutkaiset kansainväliset verkostot, joiden selvittämiseen pankeilla harvoin on resursseja (Naheem 2016, 146). Kaiken lisäksi rikolliset hyödyntävät tehokkaasti valtioita, joissa rahanpesulainsäädäntö on alhaisella tasolla. Tällaisissa valtioissa kommunikointi on usein hitaampaa ja siten yhteistyö haasteellisempaa, joten rikosten selvitystyöhön voi kulua jopa vuosia (Teichmann 2020, 242). Arnone ja Borlini (2010) arvioivat valtioiden välisten lainsäädännöllisten erojen muodostavan korkean riskin rahanpesun estämiselle, sillä soluttautuminen alhaisemman sääntelyn omaavan valtion finanssimarkkinoille saattaa samalla tarjota rikollisille sisäänkäynnin koko eurooppalaiseen pankkijärjestelmään.

Globalisaatiosta on kuitenkin myös hyötyä rahanpesun torjunnassa. Kansainvälisen kanssakäymisen lisääntyessä valtiot ovat entistä riippuvaisempia toisistaan. Myös innovaatiot rahanpesun estämisen suhteen leviävät aiempaa nopeammin valtiosta toiseen. Kansainväliseen yhteistyöhön panostetaan enemmän ja sitä myös kehitetään jatkuvasti, sillä yhteistyön tärkeys on ymmärretty ympäri maailmaa. (Vaithilingam & Nair 2009, 19) Vaikka globalisaatio tarjoaa rikollisille laajan verkoston, jota käyttää hyväksi, on viranomaisillakin nykyään tehokkaat keinot rikosten jäljittämiseen kansainvälisesti.

3.2 Sähköistyvä yhteiskunta

Digitalisaatio saa aikaan mittavia uudistuksia yhteiskunnan jokaisella sektorilla, joten on selvää, että se vaikuttaa myös finanssialan toimijoihin. Keskeinen lähtökohta digitalisaatiossa rahanpesun kannalta on se, että yhteiskunnan sähköistyessä käteisen rahan käyttö vähenee samalla, kun digitaalisten rahansiirtovälineiden käyttö kasvaa. Suomen Pankin vuosittain toteuttaman kyselytutkimuksen mukaan vuonna 2015 suomalaisista 29 % käytti pääasiallisesti

käteistä, kun taas vuonna 2019 luku oli 16 % (Suomen Pankki 2019). Käteisen käytössä on siis selkeästi havaittavissa laskeva trendi, mikä saa myös rikollissektorin harkitsemaan muita tarjolla olevia rahansiirtomahdollisuuksia. Käteisen rahan on perinteisesti ajateltu olevan rahanpesun olennaisimpia riskitekijöitä sen korkean anonymiteetin ja jäljittämättömyyden takia, ja siten sen käytön vähentyminen on nähty helposti ainoastaan hyvänä asiana.

Vaikka digitalisaatio kasvattaa jalansijaansa kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla, on Finanssivalvonnan johtajan Anneli Tuomisen mukaan noin joka viidennellä suomalaisella edelleen heikot digitaaliset taidot. Digitalisaation tarjotessa finanssialalle entistä monimuotoisempia ratkaisuja tulee siis samaan aikaan huolehtia, ettei sen kustannuksella palvelujen saatavuus kärsisi. (Finanssivalvonta 2020b, 3) Väestön ikääntyminen näkyy käteisen käytössä, sillä sen käyttö on kaikilla yli 55-vuotiailla muita ikäryhmiä yleisempää (Finanssiala ry 2017, 47). Käteisen käyttö ei siis tule Suomessa loppumaan ennen kuin vanhempikin väestö omaksuu digitaalisten maksuvälineiden käytön osana omaa arkeaan.

Sähköiset rahansiirtovälineet ovat rahanpesun kannalta olennainen digitalisaation tarjoama uudistus. Toisin kuin käteinen, sähköiset rahansiirtovälineet jättävät jälkeensä digitaalisen jalanjäljen, minkä kautta rahansiirtoja pystytään jäljittämään. Tällä hetkellä ehkä tunnetuin virtuaalivaluutta on salausalgoritmiikkaan perustuva bitcoin, joka tarjoaa mahdollisuuden täysin uudenlaiseen rahanpesuprosessiin. Bitcoinin anonymiteetti perustuu siihen, ettei valuutansiirroissa ole mukana välikättä, kuten pankkisektoria, vaan valuuttaa voidaan siirtää suoraan sen käyttäjältä toiselle. Lisäksi bitcoinia voidaan käyttää anonyymien palvelimien kautta, mikä saa myös valuutan käyttäjän jäämään lähes kokonaan tunnistamattomaksi. (Naheem 2019, 516–517; Stokes 2013, 1)

Campbell-Verduyn ja Nance (2010, 287, 299) kuitenkin uskovat, että virtuaalivaluuttojen rahanpesun estämiselle muodostama uhka on toistaiseksi enemmän teoreettinen kuin todellinen. Tutkimusten mukaan valuutat eivät ole vielä laajassa käytössä sen enempää ihmisten arjessa kuin rahanpesurikollistenkaan toiminnassa. Valuuttojen muodostamaa riskiä pienentää myös se, että esimerkiksi bitcoinin käyttö tapahtuu toistaiseksi pankkisektorin ulkopuolella. Jos valuuttaa vaihdetaan esimerkiksi euroiksi, on luottolaitoksilla mahdollisuus torjua rahanpesuyritys tässä vaiheessa (Naheem 2019, 517). Vaikka virtuaalivaluuttojen muodostama uhka on toistaiseksi teoreettinen, ovat finanssialan varautumistoimenpiteet silti

tarpeellisia. Kuva 2 on laadittu mukailien Choon (2015) sekä Campbell-Verduyn ja Nancen (2018) esitystä liittyen valuuttojen aiheuttamiin riskeihin rahanpesun eri vaiheissa.

Riskitekijät	Rahanpesuvaihe		
	Sijoitus luottolaitokseen	Häivytyt	Sijoitus takaisin liiketoimintaan
Anonymiteetti	Asiakkaiden tunnistaminen etenkin, jos asiakkaana yritys	Bulvaanien käyttö, monimutkaiset rahasiirrot useille eri tahoille	Rahan siirtäminen eteenpäin tahoille, joiden jäljittäminen mahdotonta
Transaktioiden nopeus ja helppous	Muuntaminen toiseksi kryptovaluutaksi ja siirrot valtioiden välillä	Epäilyttävän toiminnan havaitsemiselle jää vähän aikaa	Globaalin rahansiirtojärjestelmän kautta rahat nostetaan toisessa valtiossa käyttöön

Kuva 2 Virtuaalivaluuttojen aikaansaamat riskit rahanpesuprosessin eri vaiheissa. (Choo 2015; Campbell-Verduyn & Nance 2018)

Kuvasta havaitaan, kuinka virtuaalivaluuttojen keskeisimpinä ominaisuuksina voidaan pitää niiden tarjoamaa anonymiteettiä sekä transaktioiden nopeutta ja helppoutta. Nämä ominaisuudet muodostavat samanaikaisesti suurimman haasteen rahanpesun estämisen toimenpiteissä onnistumiselle. Campbell-Verduyn ja Nance (2018, 287) arvioivat pankkien toteuttamien tuntemistotoimenpiteiden menettävän arvoaan, kun pankeilla ei ole selvyyttä siitä, ketkä ovat osallisina rahansiirroissa. Virtuaalivaluuttojen aikaansaama keskeinen haaste rahanpesun torjunnalle nähdään olevan myös se, että rahat liikkuvat nopeasti laajassa ja hajautetussa verkostossa ulkona vartioidusta ja säännellystä toimintaympäristöstä. Kun rikolliset siirtyvät pois virallisista pankkijärjestelmistä, voi se pahimmillaan saada pitkään kehitetyn rahanpesusääntelyn jäämään tarpeettomaksi (Stokes 2013, 7).

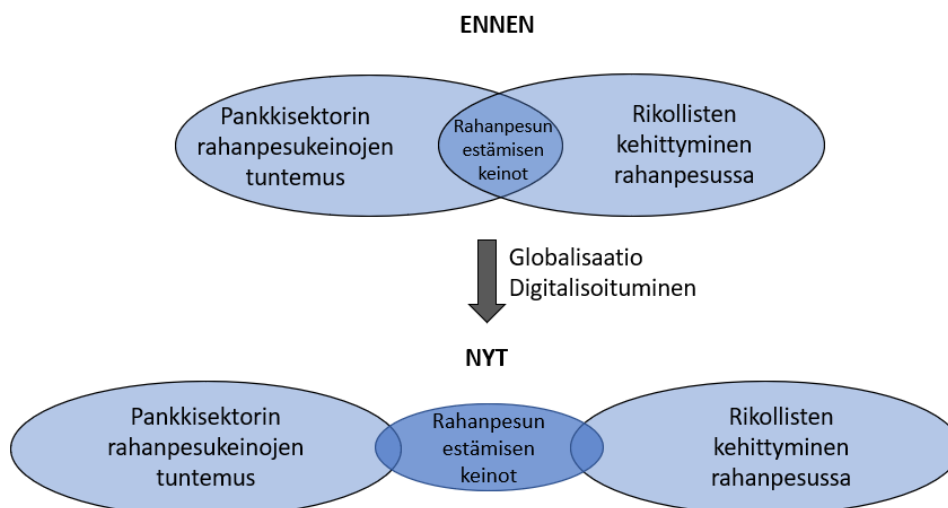
Maksuvälineiden digitalisoituessa vaatimukset viranomaisten osaamista kohtaan kasvavat, ja myös pankkien liiketoimintamallit muuttuvat fintech-toimijoiden liiketoiminta-alueiden laajentuessa (Suomen Pankki 2020, 138). Fintech eli finanssiteknologia tarkoittaa finanssialan teknologiainnovaatioita, joiden avulla parannetaan muun muassa pankkipalveluiden tuottamista. Mobiililompakot sekä robottivarainhoitajat ovat esimerkkejä fintech-innovaatioista. (Finanssivalvonta 2020c) Kehittyvä finanssiteknologia tarjoakin

tulevaisuudessa runsaasti mahdollisuuksia tullessaan osaksi rahanpesun estämisen välineistöä.

Digitalisaatiosta ovat kenties eniten hyötäneet niin kutsutut big tech -yritykset, joihin kuuluvat esimerkiksi Google, Facebook, Apple ja Amazon. Suomen Pankki (2020, 55) arvioi, että teknologiayhtiöt ovat aikeissa laajentua finanssimarkkinoille, ja osa on näin jo pienemmässä mittakaavassa tehnytkin. Vaikka yritykset eivät vielä lukeudu finanssialan merkittävimpien toimijoiden joukkoon, on big tech -yhtiöihin kuitenkin suhtauduttava vakavasti niiden merkittävän markkinavoiman johdosta. Big tech -yhtiöiden kilpailuetuna voidaan nähdä niiden valmis asiakaskunta ja vahva brändi sekä kyky toimia globaalisti. Yhtiöillä on lisäksi vahva potentiaali muokata finanssimarkkinoiden rakennetta sekä jopa horjuttaa rahoitusjärjestelmän vakautta. (Suomen Pankki 2020, 55)

3.3 Toimintaympäristön muutosten huomioiminen

Rahanpesun estämiseksi toteutettujen tämänhetkisten toimenpiteiden luonne ei vastaa täysin sitä toimintaympäristöä, missä rahanpesua nykyään harjoitetaan. Tämä korostuu alla olevassa esityksessä (Kuva 3), joka on laadittu pohjautuen Naheemin (2016, 144) väittämään liittyen pankkisektorin ja rahapesurikollisten välille syntyneestä informaation epätasapainosta.

Kuva 3 Pankkisektorin ja rahapesurikollisten osaamisen ajautuminen erilleen toisistaan. (Naheem 2016)

Kuvasta havaitaan, että pankkisektori ja rahanpesurikolliset ovat ajautuneet erilleen toisistaan. Viime vuosien aikana kiristyneen rahanpesulainsäädännön seurauksena rahanpesurikolliset ovat alkaneet kiinnittämään jatkuvasti enemmän huomiota uusien ja monimutkaisempien rahanpesukeinojen kehittämiseen välttääkseen viranomaisten ja luottolaitosten epäilyjen heräämisen (Pellegrina & Mascaiandaro 2008). Tässä heillä on apunaan globalisaation ja digitalisoitumisen tarjoama uusi välineistö, kuten aiemmin mainitut virtuaalivaluutat. Luottolaitokset sen sijaan pystyvät kehittämään omia rahanpesun estämisen toimenpiteitään vasta sen mukaan, kun ne oppivat jo selvitetystä rikoksista (Naheem 2016, 144–145). Koska rikolliset kehittävät rahanpesuprosessejaan nopeammin kuin pankit kasvattavat tietämystään, erkanevat toimijat entisestään toisistaan. Tämä johtaa pahimmassa tapauksessa siihen, ettei luottolaitoksen rahanpesua vastaan tekemä työ enää tehoa uudenslaisiin rahanpesukeinoihin. Tarvitaan siis uusia tehokkaampia välineitä rahanpesun estämiseksi, sekä keinoja luottolaitoksille kasvattaa osaamistaan uudelle tasolle, jotta yllä kuvattu skenaario ei toteutuisi.

Kansainvälistä yhteistyötä pidetään nykyään yhtenä tärkeimmistä keinoista tehokkaan rahanpesun estämisen takaamiseksi. FATF on tärkeä suunnannäyttävä globaalissa toimintaympäristössä (EU 2015/849), ja järjestö antaa myös virtuaalivaluuttoihin liittyvää ajantasaista ohjeistusta (FATF 2020a). Bitcoinin toiminta perustuu edistyneeseen lohkoketjuteknologiaan, jota rahanpesurikolliset hyödyntävät tehokkaasti prosesseissaan. Luottolaitoksissa tämän teknologian tuntemus ja siihen liittyvä osaaminen ovat vielä rajoittuneita. Naheem (2019, 522) uskoo, että lohkoketjuteknologiaa voitaisiin hyödyntää pankeissa kattavasti esimerkiksi henkilöllisyyden taltioinnissa sekä tosiasiallisen edunsaajan selvitystyössä. Uusien teknologioiden hyödyntäminen auttaisi luottolaitoksia oman osaamisensa kehittämisessä, jolloin rahanpesun estämisen toimenpiteet vastaisivat paremmin nykyistä toimintaympäristöä.

Yhteistyöhön tulee panostaa jokaisella rahanpesun estämisen tasolla. Esimerkiksi rahanpesun selvittelykeskuksen analysoidessa epäilyttäviä liiketoimia on tärkeää, että yhteistyötä tehdään eri valtioiden rahanpesusta vastaavien viranomaisten kanssa, jotta monimutkasiin rahanpesuverkostoihin päästään käsiksi (Poliisi 2020). Myös Finanssivalvonta tekee tiivistä

yhteistyötä muun muassa EU-viranomaisten kanssa valvontatoimenpiteitä toteuttaessaan (Finanssivalvonta 2020b).

4 MUUTOKSIIN VASTAAMINEN SUOMALAISESSA LUOTTOLAITOKSESSA

Tässä luvussa perehdytään tutkimuksen empiirisen aineiston hankintaan ja sen analysointiin. Tutkimus on luonteeltaan laadullinen, ja aineisto on kerätty puolistrukturoitujen teemahaastattelujen avulla. Luvussa esitellään myöhemmin myös aineistohankinnan avulla saadut tulokset. Lisäksi tuloksia verrataan teoriaosuudessa esiin nousseisiin tekijöihin ja niitä peilataan myös aiempiin tutkimuksiin.

4.1 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

Laadulliselle tutkimukselle luonteenomaista on muun muassa se, että tutkimuskohteena on varsin pieni joukko tapauksia, joita analysoidaan perusteellisesti (Eskola & Suoranta 1998, 14). Teemahaastattelu on tässä tutkimuksessa tiedonkeruumenetelmänä sopiva, koska tutkimuksen lähtökohtana on hypoteesien testaamisen sijaan aineiston monipuolinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Lisäksi haastattelujen toteutus tiettyjen teemojen varassa yksityiskohtaisten kysymysten sijaan on eduksi tälle tutkimukselle. Haastateltavien kanssa päästään myös suoraan vuorovaikutukseen, mikä mahdollistaa tiedonhankinnan suuntaamisen uudelleen vielä haastattelutilanteen aikana, haastateltavan vastauksia mukaillen. Myös motiivit tutkittavien vastausten taustalla saattavat ohjata tutkimuksen suuntaa uudelleen. (Hirsjärvi, Remes, Sajavaara 2013, 164, 214; Eskola & Suoranta 1998, 63) Tutkimuksessa etsitään vastauksia siihen, miten rahanpesun estämisen toimenpiteet muuttuvat globalisaation ja digitalisaation myötä. Onkin tärkeää, että yksilön omat kokemukset pääsevät vapaasti esiin (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35, 48).

Tässä tutkimuksessa keskitytään keräämään paikallista ja yksityiskohtaista tietoa rahanpesun estämisen toimenpiteistä. Tutkimus on tyypiltään tapaustutkimus, sillä haastateltavien valinta on toteutettu harkinnanvaraisesti. Lisäksi kohdejoukko on tarkoituksenmukaisesti rajattu varsin pieneksi siten, että kohdejoukon yhteyttä rahanpesun estämisen toimenpiteisiin voidaan tarkastella yksilön tasolla. Tutkimuskysymykset ovat myös luonteeltaan

kokonaisvaltaisia, ja jokainen haastateltava on tutkimusongelman kannalta mahdollisimman tyypillinen ja edustava työskennellessään rahanpesun estämisen kannalta olennaisissa työtehtävissä. (Eskola & Suoranta 1998, 49; Hirsjärvi & Hurme 2008, 59; Hirsjärvi et al. 2013, 134) Haastattelujen avulla vastataan etenkin tutkimuksen alatutkimuskysymyksiin, sekä tarjotaan syvemmän tason informaatiota tutkimuksen pääteemoista eli asiakkaiden tuntemisesta, käteisen käytöstä ja teknologian kehittymisestä työntekijöiden omien kokemusten kautta.

Tutkimuksessa haastateltavina ovat tutkielman yhteistyöluottolaitoksen henkilöstön neljä jäsentä. Henkilöt valikoituivat haastateltaviksi sen perusteella, mikä heidän asemansa luottolaitoksessa on, sillä tutkimuksessa tavoiteltiin monipuolisen informaation saamista pankin eri osa-alueilta. Kriteerinä toimi myös se, että haastateltavan työtehtäviin kuuluisi rahanpesun estäminen jossakin muodossa. Haastateltavilla on myös usean vuoden työkokemus pankista, mikä takaa vahvan ammattitaidon kunkin omalla osaamisalueella. Perustiedot haastateltavista ovat nähtävissä alla (Taulukko 1).

Taulukko 1 Haastateltavien perustiedot.

	Osaamisalue	Työkokemus pankista
Haastateltava A	Henkilöasiakkaat	2 vuotta
Haastateltava B	Yritysassiakkaat	15 vuotta
Haastateltava C	Compliance ja liiketoiminnan tuki	18 vuotta
Haastateltava D	Compliance; Rahanpesun estäminen ja pakotteet	17 vuotta

Haastateltava A työskentelee pankin henkilöasiakkaiden parissa. Hän on myös jäsenenä tiimissä, jonka tehtävänä on tehostaa riskiperusteisessa arvioinnissa esiin nousevien, muita asiakkaita korkeamman rahanpesuriskin omaavien, asiakkaiden tuntemista. Haastateltava B puolestaan työskentelee yritysasiakkaiden parissa, ja hän toimii pankissa myös rahanpesuyhteyshenkilönä yritysasiakkaiden osalta. Henkilö C työskentelee johtoasemassa liiketoiminnan tuen alueella vastaten muun muassa pankin riskienhallinta- ja compliance-asioista. Henkilö D työskentelee pankissa valtakunnallisen tason tehtävissä

vastaten muun muassa valtakunnallisesta rahanpesuohjeistuksesta sekä pankin toiminnan sääntelynmukaisuudesta.

Tutkimushaastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Henkilön A kanssa haastattelu suoritettiin fyysisesti läsnä ollen, ja henkilöiden B ja C kohdalla käytettiin Teams-sovellusta haastattelujen toteutuksessa. Haastattelujen kesto vaihteli puolesta tunnista tuntiin. Henkilö D osallistui tutkimukseen sähköpostitse toimitettuihin kysymyksiin vastaamalla tämän ollessa haastateltavalle tehokkain tapa. Haastattelut A–C rakennettiin kolmen eri teeman ympärille (Liite 1) siten, että ne kattaisivat mahdollisimman hyvin tutkimuskysymysten rajaaman aihealueen. Teemoina toimivat rahanpesun estäminen globalisaation ja lainsäädännön näkökulmista, asiakkaan tunteminen sekä käteisen käyttö ja teknologian kehittyminen. Eri teemat saivat hieman toisistaan poikkeavan painoarvon haastateltavien työnkuvista riippuen. Teemojen avulla muotoiltiin kysymykset jokaiseen haastattelutilanteeseen sopiviksi. Haastateltava D:n haastattelukysymykset löytyvät liitteestä 2.

Haastattelut nauhoitettiin, minkä jälkeen aineisto yhteismitallistettiin eli litteroitiin. Aluksi suoritettiin sanatarkka litterointi, minkä jälkeen aineisto muutettiin vielä yleiskielelle eli aineistosta poistettiin murre- ja puhekielen ilmaisu. Näin aineiston analysointi sekä lainausten poiminta oli sujuvampaa. (Kananen 2017, 132–135) Haastattelujen analysointiin sovellettiin aineistolähtöistä eli induktiivista sisällönanalyysia, minkä nähtiin sopivan parhaiten tälle tutkimukselle. Haastatteluaineisto jaoteltiin kolmeen eri teemaan, joista jokaisen sisällä toteutettiin sisällönanalyysi. Tämän menetelmän avulla aineisto tiivistettiin yleisesti ymmärrettävään muotoon. Tarkoituksena oli myös mahdollistaa johtopäätösten sekä tulkinnallisten havaintojen tekeminen tutkimuksen lopuksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 105–107)

Koska teemahaastattelu on aina haastattelijan ja haastateltavan välistä yhteistoimintaa, on aineiston luotettavuuden arviointi toteutettavissa lähinnä sen laadun arvioinnin kautta. Koska teemahaastattelut kohdistuivat varsin pieneen joukkoon tapauksia, ei tulosten perusteella voida tehdä tilastollisia yleistyksiä. Aineiston laatu varmistettiin laatimalla haastattelurunko etukäteen ja perehtymällä teemoihin jo ennen haastattelua. Laatua parantavana tekijänä voidaan nähdä lisäksi se, että haastatteluja analysoitiin jo haastatteluhetkellä, ja siten toisissa

haastatteluisa esiin nousseita ongelmia voitiin kohdentaa uudelleen seuraaviin haastatteluihin. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184–189)

Seuraavaksi perehdytään aineistonhankinnan tuloksiin haastatteluteemojen mukaisessa järjestyksessä edeten. Tutkimustuloksia esiteltäessä hyödynnetään sekä aineistosta poimittuja suoria lainauksia että referointia omin sanoin.

4.2 Rahanpesun estäminen globalisaation ja lainsäädännön näkökulmista

Jotta rahanpesun estämisen toimenpiteisiin voidaan perehtyä kattavasti, on tärkeää tutkia aluksi, millaisena ongelmana haastateltavat itse kuvailisivat rahanpesua. Henkilöiden omat arviot kertovat myös, kuinka paljon pankissa informoidaan henkilöstöä rahanpesuun liittyen. Haastateltavia A–C pyydettiin vertaamaan rahanpesua Suomessa ja Etelä-Karjalassa globaaliin tasoon, ja määrittämään asteikolla 1–5, kuinka merkittävänä riskinä henkilö rahanpesun kokee. Vaihtoehto 1 vastasi pienintä mahdollista riskiä, ja vaihtoehto 5 vastaavasti suurinta. Vastauksissa arviot rahanpesusta ongelmana vaihtelivat vaihtoehtojen 2 ja 3 välillä, eli rahanpesu nähdään kohtalaisena ongelmana. Haastateltavien vastauksista kävi yksimielisesti ilmi, että pankin sijainti lähellä Venäjän rajaa nähdään rahanpesuriskiä lisäävänä tekijänä. Kaikkien haastateltavien vastauksissa kuitenkin korostui, kuinka heidän kokemustensa mukaan rahanpesua tapahtuu enemmän alhaisen rahanpesusääntelyn valtioissa.

”Kyllähän se Suomen syrjäinen sijainti jollain tavalla laskee tätä ongelman tasoa.”

(Haastateltava C)

Haastateltava C:n mukaan yksi merkittävä tekijä, joka vähentää rahanpesuriskiä Suomessa, on kaikille pohjoismaisille oikeusvaltioille ominainen yhteiskunnan normien noudattaminen. Lawrol-Worsyth & Gallant (2017, 133) esittävät, että rikolliset etsivät aktiivisesti rahanpesun estämisen järjestelmistä heikkouksia tavoitteenaan käyttää luottolaitosta hyväksi prosesseissaan. Arnone ja Borlini (2010) korostavat tutkimuksessaan, että valtioiden lainsäädännölliset erot muodostavat haasteen rahanpesun vastaisten toimien tehokkaalle toteuttamiselle. Tutkimuksessa esitetään, että vaikka suurimmassa osassa Euroopan valtioita rahanpesulainsäädäntö on erittäin kehittynyttä, voi pienikin heikkous jonkin valtion alhaisemman tason rahanpesusääntelyssä tarjota rikollisille sisäänpääsyn koko

eurooppalaiseen pankkijärjestelmään. Vaikka tässä luottolaitoksessa rahanpesuriski olisi matalampi kuin muualla Euroopassa, on tärkeää, että rahanpesun estämisen toimenpiteisiin silti panostetaan päivittäisellä tasolla. Haastateltava C lisäkin rahanpesuohjeistuksen kehittyvän jatkuvasti, ja myös valtakunnallisella tasolla viime vuosien aikana on havaittavissa merkittävää resurssien lisäystä rahanpesun estämiseen liittyen.

Buchanan (2004) korostaa globalisaation lisäävän rahanpesuriskiä merkittävästi. Valtiot ovat entistä riippuvaisempia toisistaan ja jatkuvassa kanssakäymisessä toistensa kanssa. Naheem (2016, 146) arvioi globalisaation lisänneen yritysten apuna käyttämistä rahanpesun eri vaiheissa, ja kansainvälisten yritysraakenteiden vuoksi pankkien on ajoittain vaikea toteuttaa rahanpesun estämisen toimenpiteitä. Näiden väittämien havaittiin olevan linjassa haastateltavien vastausten kanssa, sillä globalisaation nähtiin lisäävän merkittävästi rahanpesuriskiä. Haastateltava A:n mukaan, koska Suomessa on runsaasti pienyrityksiä, käytetään niitä varmasti hyväksi rahanpesu yrityksissä. Haastateltava B kertoi, että ulkomaisissa yritysasiakkaissa painopiste on venäläisissä asiakkaissa, mutta havaittavissa on myös, että eurooppalaisia pyrkii pankin asiakkaiksi jatkuvasti enemmän. Globalisaatio saa aikaan myös sen, että riippumatta Suomen syrjäisestä sijainnista tai lakien noudattamisesta, vaikuttaa kansainvälistyminen enenevässä määrin tämän luottolaitoksen rahanpesun estämisen toimenpiteiden suorittamiseen.

Arnone ja Borlini (2010) arvioivat, että globalisaation rahanpesuriskiä lisäävä vaikutus tulee kasvamaan lähitulevaisuudessa. Myös haastateltavien keskuudessa tämä oli havaittu laajasti. Etenkin haastateltavat A ja B korostivat, että vaikka rahanpesuriski olisi toistaiseksi globaalia tasoa matalammalla, on siinä odotettavissa merkittävää nousua tulevaisuudessa. Rahanpesulainsäädännön havaitaan kiristyvän jatkuvasti (Pellegrina & Mascajandaro 2008). Myös haastateltava C ilmaisi kokevansa näin, ja vastauksessaan henkilö korosti etenkin kansainvälisiä rahanpesuskandaaleita osasyynä sääntelyn kiristymiselle. Haastateltava C:n mukaan skandaalit ovat saaneet finanssialan toimijat kiinnittämään enemmän huomiota toimintansa lainmukaisuuteen. Myös lainsäätäjät ovat alkaneet aktiivisemmin laatimaan uusia ohjeistuksia ja määräyksiä, jotta vastaavilta skandaaleilta vältyttäisiin. Haastateltavien vastauksista voidaan päätellä, että rahanpesuun suhtaudutaan luottolaitoksessa vakavasti ja henkilöstö on rahanpesun riskeistä hyvin tietoinen.

Haastateltavat C ja D painottivat, kuinka pankin omat rahanpesun estämisen ohjeistukset eivät saa olla ristiriidassa kansainvälisten, Euroopan unionin tai kansallisen tason säädösten kanssa, ja kuinka nämä säännöt on implementoitava suoraan pankin käyttöön. Haastateltava D korosti myös rahanpesulain, sen esitöiden sekä viranomaisohjeistusten merkitystä pankin oman rahanpesuohjeistuksen laadinnassa. Näin toimimalla minimoidaan riskiä tulla hyväksikäytetyiksi rahanpesurikollisten toiminnassa. Myös yhteistyö eri viranomaisten kanssa pienentää tätä riskiä. Buchanan (2004, 126) arvioi tutkimuksessaan, että pankkien vähäiset rahanpesun estämisen ohjeistukset lisäävät välittömästi rahanpesurikollisten mahdollisuutta käyttää pankkipalveluita hyväkseen rikoksissa. Myös Aldridge (2008, 450) sekä Mekpor (2019, 451) arvioivat, että luottolaitosten rahanpesusäätelyllä on merkittävin vaikutus siihen, onko rikollisilla mahdollisuutta soluttautua pankkiin. Haastattelujen perusteella saatu mielikuva on, että sääntelyn tärkeys rahanpesun estämisessä on ymmärretty tässä luottolaitoksessa. Lainsäädännön vaatimukset on muutettu pankin ohjeistuksiksi selkeällä tavalla, ja henkilöstön mielipiteitä huomioidaan keräämällä eri osastojen työntekijöiden mielipiteitä esimerkiksi palaverissa (Haastateltava C).

Rahanpesu kolmivaiheisena prosessina oli tuttu osalle haastatelluista. Prosessiin kuuluu rikosten avulla hankitun varallisuuden sijoittaminen lailliseen pankkijärjestelmään, minkä jälkeen toisessa vaiheessa rikollinen alkuperä häivytetään. Kolmannessa vaiheessa rahat sijoitetaan takaisin liiketoimintaan, ja niitä voidaan käyttää erilaisten hyödykkeiden hankintaan. (FATF 2020b) Haastateltava C totesi, että pankin havainnointivelvollisuus kytkeytyy jokaiseen rahanpesuvaiheeseen, mutta mahdollisuus havaita rahanpesua on parempi häivytysvaiheessa tai muutoin silloin, kun varat liikkuvat johonkin suuntaan.

”Jos omaisuus on pankissa jo jossain sijoitusmuodossa, talletuksena tai sillä on ostettu omaisuutta tai metsää, niin se on stabiilissa tilassa. Silloin havainnointia on tietysti vaikeampi tehdä --. Niihinhan nämä monitoroinnit ja muut perustuvat, kun joku liikkuu, niin on helpommin havaittavissa.” (Haastateltava C)

”Itse ainakin näkee sen haasteena, että rahaa tulee jostain – ja sen jälkeen se pilkotaan pieniin osiin, tilisiirtoina pienissä summissa usealle saajalle. Se on helppo millä – pystytään aiheuttamaan haastetta lopullisen saajan selvittämisessä.” (Haastateltava B)

Vastausten perusteella näyttäisi siis siltä, että huolimatta tutkimuksista liittyen kolmivaiheisen rahanpesumallin toimimattomuuteen (Cassella 2018; Soudijn 2012), on kyseinen malli edelleen hyvä työkalu paikallisen tason rahanpesuriskin analysoinnissa ja suunniteltaessa toimenpiteitä riskin pienentämiseksi. Naheem (2016) kuitenkin korostaa tutkimuksessaan, miten varojen siirtämisen nopeus ja helppous vaikeuttavat rahanpesun tutkimista kolmivaiheisen mallin avulla. Haastateltava B totesikin, että vaikka pankissa havaittaisiin rahanpesuyritys kolmivaiheisen prosessin jossakin vaiheessa, niin usein tarkempien selvitysten alkaessa varat ovat jo ehtineet siirtyä tavoittamattomiin.

4.3 Asiakkaan tunteminen

Rahanpesulaissa veloitetaan pankkia tuntemaan asiakkaansa, joten voidaan olettaa, että asiakkaan tuntemiseksi toteutetut toimenpiteet tässäkin luottolaitoksessa ovat lainsäädännön täytäntöön laittamista. Haastattelujen perusteella asiakkaan tuntemistoimenpiteissä korostui tuntemistietojen päivittäminen yhtenä tärkeimpänä jatkuvana rahanpesun estämisen toimenpiteenä. Haastateltava C painotti, että pankin havainnointivastuu korostuu jokaisessa asiakaskohtaamisessa, joten on tärkeää, että toimenpiteet toteutetaan huolellisesti. Kuten rahanpesulaki ja Finanssivalvonta velvoittavat, niin myös tässä luottolaitoksessa noudatetaan riskiperusteista lähestymistapaa asiakkaan tuntemisessa. Kuten esimerkiksi Fratangelo (2016) on tutkimuksessaan todennut, riskiperusteisuus on olennaista, jotta pankin resurssit voidaan kohdentaa sinne, missä niille on eniten tarvetta. Tämä ajattelutapa ilmeni myös haastateltavien vastauksista.

”Tässä tämä jaottelu liittyy riskiperusteisuuteen, mikä tulee vaikka asioinnin volyyymista. Siinä helpoin esimerkki on jotkut pienet lapset, joilla ei välttämättä tilillä tapahdu yhtään mitään --, mitkä jää riskiperusteisessa tarkastelussa sinne taustalle, jollei siellä yhtäkkiä tapahdu joku isompi suoritus. Ja sitten mitä moninaisempaa se toiminta on, tai jos ne tuntemistiedot jää vajaaksi niin sieltähän sitä riskiperusteisuutta alkaa hahmottua.” (Haastateltava C)

Haastateltava C totesi myös, että yhtä lailla kytkökset kansainvälisesti tunnistettuihin rahanpesuriskeihin tai pakotesäätelyyn nostavat riskiä. Tuntemistietojen tulee olla ajan

tasalla myös siitä syystä, että näin automatisoitujen taustatoimenpiteiden avulla pystytään parhaiten arvioimaan muutoksia asiakkaiden liiketoiminnan laadussa.

”Se (tuntemistietojen päivittäminen) on aika helppoa ja saa asiakkaan kanssa juttelun aihetta samalla kun tsekkaa niitä läpi.” (Haastateltava A)

”Tärkein on asian tärkeyden, merkityksen ja kriittisyyden jatkuva esilläpito henkilöstön suuntaan --. Asiaan liittyvä maineriski ja jokaisen henkilökohtainen rikosoikeudellinen vastuu pitää muistaa --. Että se on esillä mutta silleen positiivisella otteella.” (Haastateltava C)

Haastateltava A lisäsi myös, kuinka tuntemistoimenpiteisiin panostetaan merkittävästi henkilöasiakkaiden parissa. Kuten yllä olevasta haastateltava C:n vastauksesta voidaan päätellä, nousee henkilöstön osaamisen varmistaminen myös tärkeään asemaan osana asiakkaan tuntemistoimenpiteitä. Osaaminen varmistetaan paitsi verkkokurssein, myös säännöllisen kertauskoulutuksen kautta.

Yksi kriittisimmistä asiakkaan tuntemistoimenpiteistä oli haastateltava B:n mukaan tosiasiallisen edunsaajan tunnistaminen. Edunsaajan tunnistaminen vaikeutuu, kun peiteyhtiöiden kautta luottolaitosta yritetään käyttää hyväksi ja bulvaanien avulla oikeita edunsaajia piilottaa. Teichmannin (2020) tutkimuksesta ilmenee, että rahanpesurikollisten keskeisin tavoite on välttää havaituksi tuleminen viranomaisten toimesta. Tähän pyritään piilottamalla varat hyvin, sekä tekemällä varojen yhdistäminen tosiasialliseen edunsaajaan mahdollisimman vaikeaksi. Haastattelujen perusteella havaittiin, että tosiasiallisen edunsaajan piilottaminen on pankissa tunnistettu potentiaalisena rahanpesukeinona. Haastateltava B:n mukaan yritysasiakkaiden parissa haasteeksi on kuitenkin havaittu, miten tosiasiallisten edunsaajien henkilöllisyydestä voidaan varmistua parhaiten. Haasteeksi on tunnistettu myös, miten asiakkuuksia avattaessa voitaisiin painottaa asiakkaan omien yhtiökumppaneiden tuntemisen tärkeyttä entistä enemmän.

Haastateltava B kertoi, että yritysasiakkuuden avaamisen yhteydessä asiakkaan tulee kertoa, millaista liiketoimintaa yritys harjoittaa. Sen lisäksi mahdolliset ulkomaanmaksut sekä yhtiökumppanit tulisi käydä ilmi heti alkuvaiheessa. Hän kuitenkin mainitsi myös, kuinka yritysasiakkaan tuntemisessa ollaan pitkälti sen varassa, mitä asiakas itse toiminnastaan

kertoo, lukuun ottamatta järjestelmätuettuja pakotelista- tai luottotietotarkastuksia. Tämä havainto tukee teoriakirjallisuuden valossa muodostettua oletusta siitä, että tämänhetkiset asiakkaan tuntemistoimenpiteet nojaavat vahvasti asiakkaaseen luottamiseen. (Mugarura 2014; Teichmann 2020) Haastateltava B:n vastauksista ilmeni myös se, että asiakkaan tuntemiseksi toteutettavilla toimenpiteillä ei jokaisessa tilanteessa saavuteta tarpeeksi syvällistä ymmärrystä asiakkaan todellisesta liiketoiminnasta. Myös De Koker (2014, 293) totesi tutkimuksessaan tämänhetkisten toimenpiteiden olevan pääasiassa ”rasti ruutuun” -toimenpiteitä, ja niitä tulisivin kehittää huomattavasti kokonaisvaltaisemmiksi. Haasteet asiakkaan tuntemisessa liittyvät usein asiakkaan liiketoimintaan, jonka syystä tai toisesta havaitaan yllättäen näyttävän erilaiselta, kuin mitä se asiakkaan aiemmin kuvaileman perusteella on ollut.

”Välillä tulee niitäkin, että omistaja merkattu edunsaajaksi, mutta käytännössä se ei hoida operatiivista toimintaa itse vaan se saattaa vaikka olla ulkomailla ja sitten täällä Suomessa on joku, joka sitä oikeaa toimintaa sitten häärii-- . Ja se että asiakkaat voi helposti selittää sen liiketoiminnan ja toimittaa vaikka sopimuksia, mutta se että miten oikeita ne sopimukset on, niin sitähan me ei pystytä oikein mistään tarkastamaan.”
(Haastateltava B)

Kriittisiin asiakkaan tuntemistoimenpiteisiin kuuluu lisäksi pakoteriskeiltä suojautuminen, sillä nämä toimenpiteet on toteutettava asiakkuuden avaamishetkellä, mikä taas vaatii runsaasti tarkkaavaisuutta ja päättelykykyä asiakkaan liiketoiminnan todellisesta luonteesta. Teknologian kehitys tarjoaa pakotteilta suojautumiseen jo nyt useita ratkaisuja, mutta pakotteiden alaisen liiketoiminnan torjuminen pankissa on edelleen pitkälti muistinvaraista ja manuaalista työtä.

”Ja toki tietysti sitten se, että siellä on ne tietyt pakotteiden alla olevat maat missä pitää sitä erityisvarovaisuutta olla. – Se vaatii aina sitten, jos sitä ulkomaankauppaa käy, niin pitäisi aina tsekata tarkalleen se listaus läpi, mutta maita on kuitenkin aika paljon niin ei kaikkia pysty tietysti ulkoa muistamaan.” (Haastateltava B)

Naheem (2019) toteaa tutkimuksessaan, kuinka teknisten apuvälineiden kehittymisen nähdään helpottavan asiakkaan tuntemistoimenpiteiden toteuttamista merkittävästi. Myös

Suomen Pankin (2020, 138) vuosikertomuksessa todettiin, että finanssiteknologian tarjoamilla ratkaisuilla tulee lähitulevaisuudessa olemaan merkittävä helpottava vaikutus rahanpesun estämisen toimenpiteiden toteuttamiseen. Teknologian vaikutus tunnistettiin myös haastateltavien keskuudessa. Haastateltava D:n vastauksesta ilmeni, että tiedon tehokkaampi hankinta, yhdistely sekä visualisointi ovat tällä hetkellä avainasemassa rahanpesuriskien hallinnassa. Hän kuitenkin korosti myös, että vaikka tekoälyn ja koneoppimisen hyödyntäminen kasvavat jatkuvasti, pitävät pakotteisiin liittyvät riskienhallintaprosessit edelleen sisällään monia manuaalisia prosesseja.

Kuten Naheem (2019) ja Suomen Pankki (2020) toteavat, tulevaisuudessa asiakkaan tuntemiseksi toteutettavat toimenpiteet tulevat paranemaan teknologian ansiosta. Haastatteluissa nousi esiin kuitenkin myös mielenkiintoinen näkökulma liittyen siihen, että teknologialla ei voida ratkaista kaikkia asiakkaan tuntemiseen liittyviä haasteita. Esimerkiksi pakoteriskeiltä suojautuminen tulee tulevaisuudessakin vaatimaan pankin asiantuntijan työpanosta, jotta asiakkaan liiketoiminnasta voidaan päätellä olennaiset tiedot.

”Rohkeuden lisäämistä, että osaavat jututtaa asiakkaita, jotka osaavat havainnoida ja jututtaa omia asiakkaita. Tällaisen osaamisen laajentamista, mikä ei ole niin helposti tietojärjestelmistä löydettävissä.” (Haastateltava C)

”Jos tuntuu että ei ole oikein varma onko tämä nyt sellainen järkevä vai ei niin sitten me tehdään yhteispäätöksiä asiakkuuksien avaamisesta --. Monesti tuntuu itsestä ainakin siltä, että vähän vaatii, että jonkun kanssa käy sitä läpi. Ja sitten ehkä toinen saattaa keksiä kysymyksiä mitä ei ole itse miettinyt.” (Haastateltava B)

Yllä olevasta haastateltava C:n kommentista ilmeni myös, että tuntemistoimenpiteiden tulee kehittyä jatkuvasti. Tämän ymmärtämisen tärkeyttä myös Mugarura (2014) painottaa tutkimuksessaan. Onkin mielenkiintoista pohtia ongelmaa myös siitä näkökulmasta, että missä luottolaitoksen selvitysvelvollisuuden raja kulkee. Mugarura (2014, 82) nimittäin kritisoi tutkimuksessaan riskiperusteista arviointia etenkin siitä syystä, että pankkien täytyy nykyään toteuttaa runsaasti pankkiliiketoiminnan ulkopuolisia toimenpiteitä vastatakseen kiristyneisiin vaatimuksiin, mikä taas heikentää pankkien oman liiketoiminnan laatua. Resurssien ollessa rajalliset ei voida olettaa, että pankki toteuttaisi mittavia tutkimuksia

edunsaajien selvittämiseksi. Valtakunnallinen valvonta on vahvasti mukana torjumassa esimerkiksi pakotteisiin liittyviä riskejä, mutta pankin omassa toiminnassa selvitykset on toteutettava oman selonottovelvollisuuden puitteissa. Kun on varmistuttu siitä, että asiakkaan liiketoimintaan ei liity pakotteiden alaisina olevia tuotteita tai komponentteja eikä edunsaajiin liity epäilyksiä herättäviä yksityiskohtia, on haastateltava B:n mukaan suurin osa pankin mahdollisuuksista rahanpesun torjunnassa hyödynnetty.

”Eihän meillä ole työkaluja sitä kauhean pitkälle lähteä tutkimaan--. Itse olen sitä mieltä, että eipä meillä hirveästi ole muuta tutkittavaa kuin se vastapuoli, tunnistetaan että tällaiselle asiakkaalle se menee, ja jos pakotelistoilla se on puhdas yritys, niin siihenhän meidän pitää sinällensä luottaa.” (Haastateltava B)

Vaikka kansainvälistyminen lisää jatkuvasti pakotteilta suojautumisen tärkeyttä, nosti haastateltava D esiin myös mielenkiintoisen näkökulman pakoteriskeiltä suojautumisesta globalisaatiota hidastavana tekijänä.

”Monet toimijat ottavat huomioon myös muita kuin heitä lainsäädännön tasolla sitovia pakotteita, mikä on seurausta talouden ja markkinoiden kasvavasta keskinäisestä riippuvuudesta. Toisaalta, näkökulmasta riippuen, eri toimijoiden suojautuminen pakoteriskeiltä voidaan myös nähdä globalisaatiota hidastavana tekijänä.” (Haastateltava D)

4.4 Käteisen käyttö ja teknologian kehittyminen

Käteisen käyttöä on syytä tarkastella haastattelujen avulla, jotta teorian tueksi voidaan tarjota informaatiota käteisen käytön muutoksista Suomen ja Etelä-Karjalan tasolla. Vaikka tutkimusaineistosta ei pystytä tekemään tilastollisia yleistyksiä, ovat henkilöiden omat kokemukset arvokkaita, sillä tutkimustietoa käteisen käytöstä paikallisella tasolla ei juurikaan ole tarjolla. Haastateltavien vastauksista pystyttiin löytämään yhtenevä piirre liittyen kansallista tasoa korkeampaan käteisen käyttöasteeseen johtuen pankin sijainnista lähellä Venäjän rajaa.

”Venäläisillä on hyvin pitkä perinne toimia käteisellä, ja käteisessä katkeaa jäljitettävyyshetki. Ja se miksi he toimivat niin paljon käteisen varassa –, johtuu siitä, että he eivät luota oman maan pankkijärjestelmään kovinkaan vahvasti. Silloin heillä ei ole korttiasiointimahdollisuuksia niin paljon kuin Pohjoismaissa on totuttu.”
(Haastateltava C)

On siis luonnollista, että tässä luottolaitoksessa käteistä käytetään enemmän. Tämä tarkoittaa kuitenkin samalla, että käteisen käyttöä tulee seurata jopa valtakunnallisen tason ohjeistuksia tiukemmin.

Haastateltava A totesi, että vanhempi sukupolvi erottuu selkeästi asiakasryhmänä, joka käyttää eniten käteistä. Näin selviää myös Finanssiala ry:n (2017, 47) tutkimuksesta käteisen käyttöön liittyen. Haastateltava A kertoi kuitenkin henkilöasiakkaiden keskuudessa heränneen havainnon siitä, kuinka covid-19-pandemia on vähentänyt käteisen käyttömääriä merkittävästi. Lisäksi useissa asiakastapaamisissakin on korostunut, kuinka vuonna 2020 pankkikortin käyttö vanhempien asiakkaiden keskuudessa on yleistynyt. Haastateltava A lisäsi myös, että yksi merkittävimmistä tekijöistä ylläpitämässä käteisen käyttöä on ehdottomasti iäkkäiden heikommat taidot teknisten apuvälineiden käytössä. Myös Finanssivalvonnan (2020b) toimintakertomuksesta ilmenee, että käteisen käytön loppumiseksi vaaditaan vanhemman väestön teknologisten taitojen merkittävää kehittämistä. Taitojen parantamiseksi luottolaitoksessa pyritään aktiivisesti opastamaan vanhempaa asiakaskuntaa käyttämään muun muassa mobiilipankkia. Haastateltava A näkikin tämän tärkeänä tekijänä, jotta käteisen käyttö vähentyisi myös tässä asiakasryhmässä. Yhtenevää kaikille haastateltaville kuitenkin oli se, että he kokivat käteisen käytön yleisellä tasolla vähentyneen ja näkivät sen käytössä vähentyvän trendin tulevaisuudessakin. Näin todetaan myös useissa tutkimuksissa (Sveriges Riksbank 2018; Suomen Pankki 2019).

Haastateltavien vastauksista ilmeni myös se, että korkea käteisen käyttö määrä nostaa helposti sekä yritys- että henkilöasiakkaiden rahanpesuriskiä. Vaikka valtakunnallisen tason monitorointi ja tilitapahtumien poikkeavuusilmoitukset ovat tärkeässä asemassa käteisen käytön hallinnassa, painottuu käteisen valvonta kuitenkin enemmän yksittäisen pankin vastuualueelle (Haastateltava C). Varojen alkuperän selvittäminen ja ilmoitukset epäilyttävistä liiketoimista osana pankin päivittäistä toimintaa tunnistettiin haastateltavien keskuudessa

tärkeiksi toimenpiteiksi. Tutkimuksissa on kuitenkin todettu rahanpesun estämisen toimenpiteiden kuormittavan ajoittain pankkeja liikaakin (Naheem 2016, 143; Mugarura 2014, 82). Haastateltavien mukaan automaation ja teknologian tarjoamien ratkaisujen nähdäänkin olevan merkittävässä asemassa vähentämässä pankkeihin kohdistuvaa kuormitusta. Vaithilingam ja Nair (2009) korostavat lisäksi, että globalisaatio nopeuttaa uusien teknologisten innovaatioiden leviämistä, sillä valtiot ovat entistä tiiviimmässä yhteistyössä keskenään.

Henkilöasiakkaiden parissa työskentelevä haastateltava A totesi, että varojen alkuperäselvitykset ovat merkittävässä asemassa päivittäin. Hän mainitsi myös, että on kerran kieltäytynyt suorittamasta liiketoimea, kun koki, ettei saanut tarpeeksi selvitystä liiketoimen tueksi. Toisaalta selvitysten pyytäminen voi herättää asiakkaitakin ajattelemaan käteisen käyttöön liittyviä riskejä, ja siten mahdollisesti suosimaan enemmän esimerkiksi tilisiirtoja.

”Asiakas saattaa olla hämillään, ensin saattaa tulla paheksuvia katseita. Mutta sitten kun hyvin selittää, miksi tätä kysyy, niin sitten he kyllä sen paperin täyttää --. Aiemmin ei ole kyselty varojen alkuperää ollenkaan, että nykyään sitä seurataan paljon enemmän ja asiakkaat alkavat ymmärtämään, että kun ne tuo isomman tukun käteistä niin kysytäänkin.” (Haastateltava A)

Alkuperäselvitysten pyytämisen lisäksi on tärkeää, että selvityksiä seurataan tehokkaasti, jotta tiedetään, ovatko asiakkaiden antamat selvitykset riittäviä. Haastateltava C totesi, että laadunvalvontaa selvitysten suhteen toteutetaan, jotta mahdollisiin puutteisiin osataan tarttua.

Ilmoituksia epäilyttävistä liiketoimista voi tehdä niin käteisen käyttöön kuin muunlaiseen asiakkaan tavallisesta poikkeavaan käyttäytymiseen liittyen (Finanssivalvonta 2020a). Kaikki haastateltavat pitivät ilmoitusten tekemistä erittäin tärkeänä ja painottivat, että ilmoituksia tulee tehdä hyvin pienellä kynnyksellä. Haastateltava A lisäsi myös, että tilitapahtumien seuraaminen on olennaisessa asemassa pohdittaessa, tulisiko ilmoitus tehdä, vaikka tapahtumien seuraaminen onkin usein melko manuaalista ja unohdusherkkää työtä.

Campbell-Verduyn ja Nance (2010) toteavat tutkimuksessaan, että sähköisten rahansiirtovälineiden muodostama uhka rahanpesulle on toistaiseksi teoreettisella tasolla.

Samaan lopputulokseen voidaan päätyä myös haastattelujen perusteella. Kryptovaluuttojen aiheuttamia riskejä ei toistaiseksi ole otettu rahanpesun estämisen keskiöön, sillä niiden käyttö ei vielä ole mahdollista virallisissa pankkijärjestelmissä. Haastateltava D kuitenkin painotti, että virtuaalivaluuttojen riskeihin on pankissa jo varauduttu. Choo (2015) sekä Campbell-Verduyn ja Nance (2018) korostavat tutkimuksissaan virtuaalivaluuttojen keskeisimpinä ominaisuuksina niiden anonymiteettiä sekä transaktioiden helppoutta ja nopeutta. Myös Naheem (2019) arvioi virtuaalivaluuttoihin liittyvän kohonnut rahanpesuriski. Onkin tärkeää, että riskeihin varaudutaan jo nyt, vaikeivat ne vielä olisikaan konkretisoituneet.

5 YHTEENVETO JA JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen viimeisessä luvussa kerrataan työn keskeisimmät tulokset yhteenvedon ja johtopäätösten muodossa, ja samalla vastataan tutkimuskysymyksiin. Lopuksi esitellään myös mahdolliset jatkotutkimusaiheet.

5.1 Tulosten pohdinta

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tutkia, miten globaalissa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset vaikuttavat suomalaisen luottolaitoksen rahanpesun estämiseen. Tutkimusongelmaa lähestyttiin toimintaympäristön muutostekijöiden, globalisaation ja digitalisaation näkökulmista, ja näiden vaikutusta analysoitiin suhteessa luottolaitoksen asiakkaan tuntemistoimenpiteisiin sekä käteisen käyttöön ja sähköisiin rahansiirtovälineisiin.

Työn teoriaosuus koostui kahdesta pääteemasta. Ensimmäisen teeman mukaisesti perehdyttiin pankin rahanpesun estämisen toimenpiteisiin esittelemällä tärkeimpiä toimijoita rahanpesun estämisessä sekä muutoksia, joita rahanpesuprosessissa havaitaan tapahtuneen. Tämän jälkeen syvennyttiin keskeisiin luottolaitoksen velvollisuuksiin rahanpesun estämisessä, jotta toisen pääteeman mukaisesti voitiin paremmin analysoida pankin rahanpesun estämisen toimenpiteissä vaadittavia uudistuksia globalisaation ja digitalisoitumisen näkökulmista katsottuna. Teoriakirjallisuuden kautta hankittua informaatiota täydennettiin empiriaosuudella, jossa tutkielman yhteistyöyrityksen henkilöstöä haastateltiin asiakkaan tuntemisessa ja käteisen käytössä tapahtuneisiin

muutoksiin sekä teknologian kehitykseen liittyen. Haastatteluissa huomioitiin myös globalisaation ja lainsäädännön näkökulmat rahanpesun estämisessä. Empiriaosuudella tavoiteltiin teoriakirjallisuuden valossa muodostettujen oletusten vertaamista henkilöiden omiin kokemuksiin. Seuraavaksi nämä tulokset kerrataan vastaamalla samanaikaisesti tutkielman tutkimuskysymyksiin. Koska päätutkimuskysymys kokoaa yhteen alatutkimuskysymysten sisällön, on tuloksia kerrattaessa loogisinta edetä alakysymyksistä kohti pääkysymystä.

Alatutkimuskysymysten mukaisesti työssä tutkittiin, miten toimenpiteitä asiakkaan tuntemiseksi voitaisiin tehostaa, sekä miten pankin rahanpesun estämisen toimenpiteissä huomioidaan käteisen käyttöön ja sähköisiin rahansiirtovälineisiin liittyviä riskejä. Keskeiseksi haasteeksi asiakkaan tuntemisessa sekä aiempien tutkimusten (Mugarura 2014; De Koker 2014; Teichmann 2020) että empiirisen aineiston valossa tunnistettiin tosiasiallisen edunsaajan tunteminen. Rahanpesurikollisten peitetoiminta, kuten monimutkaiset yritysrakenteet ja välikäsiä käyttö, vaikeuttavat asiakkaan tuntemista, eikä pankilla ole läheskään aina resursseja edunsaajien selvittämiseen. Resurssien kohdentaminen mahdollisimman tehokkaasti havaittiin olevan avainasemassa asiakkaan tuntemisen takaamisessa. Tässä apuna toimii riskiperusteinen lähestymistapa, jota myös tutkielman yhteistyöyritys noudatti tuntemistoimenpiteissään.

Jotta asiakkaan tuntemistoimenpiteillä saavutetaan riittävän kattava ymmärrys asiakkaan toiminnasta, tulee riskiperusteista lähestymistapaa kehittää aktiivisesti, jotta uusia riskitekijöitä kyetään havaitsemaan. Henkilöstön koulutus ja asian tärkeyden jatkuva esilläpito havaittiin tärkeiksi osa-alueiksi. Myös finanssiteknologian ja muun järjestelmäkehityksen havaittiin tarjoavan merkittäviä parannuksia asiakkaan tuntemisprosesseihin tulevaisuudessa (Suomen Pankki 2020, Finanssivalvonta 2020c). Vaikka teknologian tarjoamiin hyötyihin uskottiin luottolaitoksessa, vaativat pankin monet prosessit edelleen myös manuaalista työtä. Myöskään asiantuntijan työpanoksen arvon ei uskota laskevan teknologian kehityksen myötä, vaan sen sijaan analyysia vaativiin työtehtäviin tulee tulevaisuudessa jäämään runsaammin aikaa. Lisäksi jatkuva työ asiakkaan tuntemiseksi, kuten tuntemistietojen päivittäminen, nähtiin tärkeänä osana rahanpesun estämistä myös tulevaisuudessa. Lohkoketjuteknologian ja finanssiteknologian tarjoamiin mahdollisuuksiin on kuitenkin syytä perehtyä, sillä tekniikka

kehitty nopeasti. Teknologiasta voidaankin löytää ratkaisuja myös sellaisiin ongelmiin, joihin ei aiemmin edes kuviteltu löytyvän vastausta tekniikan keinoin.

Analysoitaessa käteisen käyttöä rahanpesussa aiemmista tutkimuksista selvisi, että käteisen käyttö on vähentynyt merkittävästi viime vuosien aikana etenkin Pohjoismaissa (Sveriges Riksbank 2018; Suomen Pankki 2019), ja tätä oletusta myös empiirinen aineisto tukee. Työn kohdeyritystä haastatteleamalla selvisi kuitenkin myös, että Suomen yleisestä tasosta poiketen Etelä-Karjalassa toimivassa luottolaitoksessa käteistä käytetään keskimääräistä enemmän. Käteisen käyttöä perusteltiin sillä, että sijaitessaan lähellä Venäjää on luottolaitoksella asiakkanaan keskimääräistä enemmän venäläisiä. Heillä on pitkä perinne käyttää käteistä, ja myös epäluottamus oman valtion pankkijärjestelmää kohtaan saa aikaan sen, että tämän luottolaitoksen asiakkaat käyttävät toiminnassaan enemmän käteistä rahaa. Käteisen käyttö oli myös huomattavasti yleisempää vanhemmalla asiakaskunnalla, mistä syystä mobiilipankin käyttöön ja digitaalisten taitojen opetukseen tulee pankissa panostaa, mikäli käteisen käytön halutaan vähentyvän.

Suuremmasta käteisen käyttöasteesta johtuen tässä luottolaitoksessa tulee seurata tarkkaavaisesti käteisen käyttöä, noudattaen jopa valtakunnallista tasoa tiukempia ohjeistuksia. Varojen alkuperäselvitysten ja epäilyttävien liiketoimien ilmoitusten lisäksi automatiikka tukee pankkia käteisen seuraamisessa, ja teknologian merkityksen voidaan odottaa kasvavan entisestään tulevaisuudessa. Käteisen käyttöön liittyvistä riskeistä on syytä myös kertoa asiakkaille esimerkiksi alkuperäselvitysten pyytämisen yhteydessä, jotta riskit ymmärretään jokaisessa asiakasryhmässä. Kun asiakaskunta ymmärtää käteiseen liittyvät riskit, voi tämä vähentää käteisen käyttömääriä esimerkiksi suurten ostosten suorittamisessa. Näin vähenee myös pankissa tehtävä manuaalinen työ käteisen käyttöön liittyen. Sähköisten rahansiirtovälineiden aikaansaamien rahanpesuun kohdistuvien riskien havaittiin tässä luottolaitoksessa toistaiseksi olevan teoreettisella tasolla, vaikka globaalilla tasolla virtuaalivaluuttoja hyödynnetäänkin jo tehokkaasti osana rahanpesua. Pankissa on kuitenkin ymmärretty, että virtuaalivaluuttojen aikaansaamiin riskeihin on syytä varautua jo etukäteen.

Työn päätutkimuskysymyksen mukaisesti tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten globaalissa toimintaympäristössä tapahtuneet muutokset vaikuttavat luottolaitoksen rahanpesun estämiseen. Tutkimuksen keskeinen löydös oli se, miten merkittävästi

globalisaation ja digitalisaation havaittiin vaikuttavan rahanpesuun. Toimintaympäristön muutostekijät ovat muuttaneet rahanpesuprosessia monimutkaisemmaksi, ja tämän nähdään myös tarjoavan rahanpesurikollisille jatkuvasti uusia keinoja prosessiensa kehittämiseen. Vaikka globalisaation vaikutukset rahanpesua lisäävänä tekijänä on jo globaalisti tunnistettu, ei kansainvälistymisen nähty vielä muodostavan korkeaa riskiä Etelä-Karjalassa toimivalle luottolaitokselle. Haastattelujen avulla havaittiin, että Suomen syrjäinen sijainti vähentää rahanpesuriskiä, ja riski rahanpesuun on matalammalla tasolla kuin muualla. Rahanpesuriskin nähtiin pienenevän myös siitä syystä, että luottolaitos toimii oikeusvaltiossa, missä riittäviä rahanpesun estämisen toimenpiteitä valvotaan niin valtion kuin esimerkiksi Euroopan unionin toimesta.

Tutkimuksen keskeinen löydös teoriakirjallisuuden valossa oli, kuinka luottolaitosten rahanpesutuntemus on rahanpesurikollisten osaamista alemmalla tasolla johtuen rikollisten paremmasta kyvystä kehittää rahanpesukeinojaan. Globalisaation ja digitalisoitumisen nähtiin auttavan rikollisia kehittymään rahanpesussa entistä nopeammin. Tämä tarkoittaa, että pankkien tulee löytää uusia keinoja osaamisensa kehittämiseksi. Erilaisten virtuaalivaluuttojen yleistyessä kasvaa rahanpesun anonymiteetti entisestään, mikä lisää luottolaitosten tarvetta kehittää osaamistaan.

Vaikka Etelä-Karjalassa toimivan luottolaitoksen rahanpesun estämisen keinot ovatkin vielä hyvällä tasolla, voi tilanne muuttua nopeasti jatkuvasti kehittyvän teknologian sekä lisääntyvän kansainvälistymisen johdosta. Informaation jakamiseen panostaminen finanssialan toimijoiden välillä parantaa uusien innovaatioiden leviämistä ja käyttöönottoa. Yhteistyö teknologia-alan yritysten kanssa taas tehostaa finanssiteknologian tarjoamien mahdollisuuksien testausta esimerkiksi erilaisten pilot -hankkeiden kautta. Yhteistyö virtuaalivaluuttojen asiantuntijoihin helpottaa niihin liittyviin riskeihin varautumista myös siitä syystä, että tällöin alan asiantuntijat voivat auttaa pankkeja havaitsemaan uudenlaisia rahanpesuyrityksiä tehokkaammin.

Luottolaitoksen henkilöstö tunnisti tarpeen rahanpesun estämisen toimenpiteiden jatkuvaan kehittämiseen, sillä globalisaation ja digitalisaation vaikutukset tulevat näkymään pankin toiminnassa tulevaisuudessa entistä enemmän. On syytä kiinnittää huomiota myös siihen, kuinka paljon rahanpesua todellisuudessa esiintyy Suomessa. Globaalien arvioidenkaan

tekeminen ei ole yksinkertaista, joten rahanpesun todellisesta esiintyvyydestä myöskään Suomessa ei välttämättä löydetä selkeää konsensusta. Korkean verotuksen valtiossa kannustimet harmaaseen talouteen ovat suuret, joten myös rahanpesua voi tapahtua enemmän, kuin mitä virallisesti tiedetään. Nämä toteamukset puoltavat sitä tosiasiaa, että pankin tulee panostaa rahanpesun estämisen toimenpiteisiin merkittävästi.

Ottaen huomioon rahanpesun kansainvälinen luonne, on mahdotonta pohtia rahanpesun estämisen toimenpiteiden kehittämistä ilman kansainvälisen yhteistyön mainitsemista. Vaikka Etelä-Karjalassa havaittu rahanpesuyritys vaikuttaisi vain yksittäiseltä tapaukselta, kytkeytyy se luultavimmin useisiin ulkomaisiin valtioihin muodostaen jopa tuhansien rahansiirtojen verkoston. Yksittäisellä pankilla ei ole resursseja viedä tutkintaa kovinkaan pitkälle, joten yhteistyön avulla yhdestä pankista lähtevä rahanpesuilmoitus siirtyy osaaviin käsiin. Euroopan unioni, FATF ja muut kansainväliset organisaatiot tulevat säilyttämään jalansijansa rahanpesun estämisen maailmassa myös tulevaisuudessa, ja näiden merkitys toimenpiteiden ajantasaisuuden varmistamisessa tulee varmasti myös korostumaan entisestään.

5.2 Jatkotutkimusaiheet

Koska rahanpesun estäminen on aiheena hyvin laaja, muodostuu jatkotutkimusaiheitakin useasta aspektista. Tätä tutkimusta olisi mielenkiintoista laajentaa koskemaan suomalaista pankkitoimialaa kokonaisuudessaan, ja analysoinnin kohteeksi voisi muodostua esimerkiksi teknologian hyödyntämisen vertailu pankkien toiminnassa. Koska Pohjoismaissa rahanpesun estämisen toimenpiteet ovat hyvällä tasolla, olisi mielenkiintoista laajentaa tutkimuskenttää myös esimerkiksi kehittyviin maihin, missä rahanpesun vastainen lainsäädäntö on huomattavasti alhaisemmalla tasolla. Lisäksi tiettyyn kansainväliseen rahanpesuskandaaliin perehtyminen, ja tästä case-tutkimuksen toteuttaminen, mahdollistaisi rahanpesun estämisen keinojen toimivuuden tarkastelun uudenslaisista näkökulmista.

Pakoteriskejä sivuttiin tässä tutkielmassa vain vähän, sillä pakotteet muodostavat mittavan kokonaisuuden. Rahanpesua käsittelevässä tutkielmassa ei ole perusteltua käsitellä tätä aihealuetta syvemmin. Jatkotutkimuksissa pakotteita voisi kuitenkin tutkia esimerkiksi suomalaisen pankkisektorin silmin, perehtyen pakotteiden alaisiin tuotteisiin ja palveluihin sekä siihen, miten lainsäädäntö näiden ympärillä on kehittynyt.

LÄHTEET

Ahmad Naheem, M. (2015) AML compliance – A banking nightmare? The HSBC case study. *International journal of disclosure and governance*. 12 (4), 300–310.

Alasmari, K. (2012) Cleaning up Dirty Money: The Illegal Narcotics Trade and Money Laundering. *Economics & sociology*. 5 (2a), 139–148.

Alldrige, P. (2008) Money Laundering and Globalization. *Journal of law and society*. 35 (4), 437–463.

Amrani, H. (2017) Understanding the Transnational Character of Money Laundering: The Changing Face of Law Enforcement from Domestic Affairs to the International Cooperation. *Journal of advanced research in law and economics*. 8 (1(23)), 7–17.

Andersen, A. (2020) Rahanpesun estäminen. Helsinki, Alma Talent.

Arnone, M. & Borlini, L. (2010) International anti-money laundering programs: Empirical assessment and issues in criminal regulation. *Journal of money laundering control*. 13 (3), 226–271.

Bell, E. (2009) Concealing and disguising criminal property. *Journal of Money Laundering Control*. 12 (3), 268–284.

Brännare, S., Kuukkanen, T. (2018) Danske Bankin pääjohtaja eroaa 200 miljardin euron rahanpesuskandaalin takia, mukana vyyhdissä Sampo-pankin vanhoja asiakkaita. *YLE*. [Verkkodokumentti] [Viitattu 15.10.2020] Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-10411906>

Buchanan, B. (2004) Money laundering—a global obstacle. *Research in international business and finance*. 18 (1), 115–127.

Campbell-Verduyn, M. & Nance M. (2018) Bitcoin, crypto-coins, and global anti-money laundering governance. *Crime, law, and social change*. 69 (2), 283–305.

Cassella, S. (2018) Toward a new model of money laundering. *Journal of money laundering control*. 21 (4), 494–497.

Choo, K.-K. R. (2015) Cryptocurrency and virtual currency: Corruption and money laundering/terrorism financing risks? *Handbook of digital currency: Bitcoin, innovation, financial instruments, and big data*. 283–307.

De Koker, L. (2014) The FATF's customer identification framework: fit for purpose? *Journal of money laundering control*. 17 (3), 281–295.

Durrieu, R. (2013) Rethinking money laundering and financing of terrorism in international law: towards a new global legal order. Leiden: Martinus Nijhoff Publishers.

Eskola, J. & Suoranta, J. (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere, Vastapaino.

Financial Action Task Force, FATF. (2020a) The FATF Recommendations 2012.

Financial Action Task Force, FATF. (2020b) Money Laundering. [Verkkodokumentti] [Viitattu 9.10.2020] Saatavilla: <https://www.fatf-gafi.org/faq/moneylaundering/#d.en.11223>

Finanssiala ry (2017) Säästäminen, luotonkäyttö ja maksutavat. Tekstiraportti 2017.

Finanssivalvonta. (2020a) Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen.

[Verkkodokumentti] [Viitattu 11.10.2020] Saatavilla:

<https://www.finanssivalvonta.fi/vakuutus/rahanpesun-estaminen/>

Finanssivalvonta. (2020b) Toimintakertomus 2019. Helsinki, Finanssivalvonta.

Finanssivalvonta. (2020c) FinTech – Finanssialan innovaatiot. [Verkkodokumentti] [Viitattu 14.11.2020] Saatavilla: <https://www.finanssivalvonta.fi/pankki/fintech--finanssialan-innovaatiot/>

Fratangelo, P. (2016) The CDD Obligations Following a Risk-Based Approach. *The New Anti-Money Laundering Law*. Cham: Springer International Publishing, 11–24.

Gilmour, N. (2016) Understanding the practices behind money laundering – A rational choice interpretation. *International journal of law, crime and justice*. 44 (1), 1–13.

Gilmour, N. (2020) Illustrating the incentivised steps criminals take to launder cash while avoiding government anti-laundering measures. *Journal of Money Laundering Control*. 23 (2), 515–526.

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi pankki- ja maksutilien valvontajärjestelmästä ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi, HE 167/2018.

Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008) Tutkimushaastattelu : teemahaastattelun teoria ja käytäntö. Helsinki, Gaudeamus Helsinki University Press.

Hirsjärvi, S., Remes, P., Sajavaara, P. (2013) Tutki ja kirjoita. 15.–17.p. Helsinki, Tammi.

Jakobi, A. (2018) Governing illicit finance in transnational security spaces: the FATF and anti-money laundering. *Crime, law, and social change*. 69 (2), 173–190.

Jantunen, V. (2020) Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen riskien arviointi haaste valvojalle ja valvottaville. Finanssivalvonta, blogit. [Verkkodokumentti] [Viitattu 8.11.2020] Saatavilla: <https://www.finanssivalvonta.fi/tiedotteet-ja-julkaisut/blogit/2020/rahanpesun-ja-terrorismin-rahoittamisen-riskien-arviointi-haaste-valvojalle-ja-valvottaville/>

Johnson, J. & Desmond Lim, Y. C. (2003) Money laundering: has the Financial Action Task Force made a difference? *Journal of Financial Crime*. 10 (1), 7–22.

Kananen, J. (2017) Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä. Jyväskylä, Jyväskylän ammattikorkeakoulu.

Lawlor-Forsyth, G. (2017) Financial institutions and money laundering: A threatening relationship? *Journal of banking regulation*. 19 (2), 131–148.

Malm, A. & Bichler G. (2013) Using friends for money: the positional importance of money-launderers in organized crime. *Trends in organized crime*. 16 (4), 365–381.

Mekpor, E. S. (2019) Anti-money laundering and combating the financing of terrorism compliance. *Journal of Money Laundering Control*. 22 (3), 451–471.

- Mugarura, N. (2014) Customer due diligence (CDD) mandate and the propensity of its application as a global AML paradigm. *Journal of money laundering control*. 17 (1), 76–95.
- Naheem, M. (2015) Trade based money laundering: towards a working definition for the banking sector. *Journal of money laundering control*. 18 (4), 513–524.
- Naheem, M. (2016) Money laundering: A primer for banking staff. *International journal of disclosure and governance*. 13 (2), 135–156.
- Naheem, M. (2019) Exploring the links between AML, digital currencies and blockchain technology. *Journal of money laundering control*. 22 (3), 515–526.
- Pantzar, M. (2020) Setelien käyttö romahti – Katoaako käteinen kokonaan koronan myötä? Yle.fi [Verkkodokumentti] [Viitattu 14.11.2020] Saatavilla: <https://yle.fi/uutiset/3-11219429>
- Pellegrina L. & Masciandaro D. (2009) The Risk-Based Approach in the New European Anti-Money Laundering Legislation: A Law and Economics View. *Review of Law & Economics*. 5 (2), 931–952.
- Poliisi. (2020) Rahanpesun selvittelykeskus. [Verkkodokumentti] [Viitattu 19.10.2020] Saatavilla: https://www.poliisi.fi/keskusrikospoliisi/rahanpesun_torjunta/rahanpesun_selvittelykeskus
- Rahanpesun selvittelykeskus (2020) Vuosikertomus 2019. Keskusrikospoliisi, tiedusteluosasto.
- Rhodes QC, P. & Palastrand, S. (2005) A guide to money laundering legislation. *Journal of money laundering control*. 8 (1), 9–18.
- Rose, K. (2019) The problem of regulating the easy way out – EU money laundering regulation. *Journal of money laundering control*. 22 (4), 666–677.
- Schneider, W. & Windischbauer, U. (2008) Money laundering: some facts. *European journal of law and economics*. 26 (3), 387–404.

Seele, P. (2018) Let Us Not Forget: Crypto Means Secret. Cryptocurrencies as Enabler of Unethical and Illegal Business and the Question of Regulation. *Humanistic management journal*. 3 (1), 133–139.

Sharman, J. (2008) Power and Discourse in Policy Diffusion: Anti-Money Laundering in Developing States. *International studies quarterly*. 52 (3), 635–656.

Sisäministeriö, SM. (2020) Järjestäytynyt rikollisuus. [Verkkodokumentti] [Viitattu 20.10.2020] Saatavilla: <https://intermin.fi/poliisiasiat/jarjestaytynyt-rikollisuus>

Soudijn, M. (2012) Removing excuses in money laundering. *Trends in organized crime*. 15 (2), 146–163.

Soudijn, M. (2014) Using strangers for money: a discussion on money-launderers in organized crime. *Trends in organized crime*. 17 (3), 199–217.

Stokes, R. (2013) Anti-money laundering regulation and emerging payment technologies. *Banking & financial services policy report*. 32 (5)

Suomen Pankki. (2019) Suomen Pankin kuluttajakysely käteisen ja maksukorttien käytöstä. [Verkkodokumentti] [Viitattu 14.11.2020] Saatavilla: <https://app.powerbi.com/view?r=eyJrIjoibjVhY2JiY2UtYzdkYy00OTJkLWFIMjUtN2NiYzY3ZThlNmI2liwidCI6ImVhODlkNDlhLTJiOTQtNGFkZi05MzY0LWMyN2ZlMWFiZWY4YyIsImMiOiJh9>

Suomen Pankki. (2020) Suomen Pankin vuosikertomus 2019. Helsinki.

Sveriges Riksbank (2018) The Riksbank's e-krona project.

Teichmann, F. & Falker, M. (2020) Money laundering through banks in Dubai. *Journal of financial regulation and compliance*. 28 (3), 337–352.

Teichmann, F. (2020) Recent trends in money laundering. *Crime, law, and social change*. 73 (2), 237–247.

UNODC (2020) United Nations Office on Drugs and Crime. [Verkkodokumentti] [Viitattu 9.10.2020] Saatavilla: <http://www.unodc.org/unodc/en/moneylaundering/globalization.html>

Ulkoministeriö, UM. (2020) Oikeudelliset asiat, Pakotteet. [Verkkodokumentti] [Viitattu 15.11.2020] Saatavilla:

https://um.fi/pakotteet#Pakotteiden_perusta_lains%C3%A4%C3%A4d%C3%A4nt%C3%B6

Vaithilingam, S. & Nair, M. (2009) Mapping global money laundering trends: Lessons from the pace setters. *Research in international business and finance*. 23 (1), 18–30.

Valtiovarainministeriö, VM. (2020) Rahanpesun ja terrorismin rahoittamisen estäminen. [Verkkodokumentti] [Viitattu 9.10.2020] Saatavilla: <https://vm.fi/rahanpesun-estaminen>

Yeoh, P. (2014) Enhancing effectiveness of anti-money laundering laws through whistleblowing. *Journal of money laundering control*. 17 (3), 327–342.

LIITTEET

Liite 1 Haastatteluteemat.

Taustatietoa

- Työnkuva pankissa
- Työkokemus alalta

Rahanpesun estäminen globalisaation ja lainsäädännön näkökulmista

- Kokemus rahanpesusta ongelmana Suomessa ja Etelä-Karjalassa verrattuna globaaliin tasoon
- Tekijät, jotka lisäävät tai vähentävät rahanpesuriskiä
- Rahanpesuprosessin kolmivaiheinen malli ja pankin asema eri vaiheissa
- Kansainvälisten, EU-tason, kansallisten ja valvojan säädösten täytäntöönpano pankissa
- Sääntelyssä tapahtuneet muutokset
- Tärkeimmät rahanpesun estämisen toimenpiteet
- Rahanpesun havaitseminen ja estäminen omassa työssä

Asiakkaan tunteminen

- Tuntemistoimenpiteiden järjestäminen ja kokemukset niiden toimivuudesta ja riittävydestä
- Kansainvälistymisen vaikutukset
- Asiakkaan toiminnan seuraaminen
- Epäilyttävistä liiketoimista raportointi
- Henkilöstön osaaminen ja sen kehittäminen
- Yhteistyö valvojan tai muulle tuntemistoimenpiteiden tehostamiseksi

Käteisen käyttö ja teknologian kehittyminen

- Käteinen omassa työssä
- Alkuperäselvitykset
- Teknologian kehittymisen vaikutukset käteisen käyttöön

Liite 2 Kysymykset haastateltava D:lle.

- Miten yhteiskunnan jatkuva kansainvälistyminen huomioidaan AML-ohjeistuksessa ja sääntelynmukaisuuden varmistamisessa? Onko globalisaatio tuonut toimintaan haasteita tai mahdollisuuksia? Miten globalisaatio on vaikuttanut pakoteriskeiltä suojautumiseen?
- Millä tasolla teknisten apuvälineiden, kuten data-analytiikan, hyödyntäminen on AML-prosesseissa? Millaista muutosta niiden käytössä on havaittavissa viime aikoina/lähitulevaisuudessa?
- Liittyykö digitalisaatioon ja käteisen käytön vähentymiseen riskejä? Jos liittyy, mitä? Miten riskeihin varaudutaan?
- Kuinka paljon tehdään yhteistyötä muualle (esim. Finanssivalvonta, ministeriöt) AML-ohjeistusta laatiessa? Kuinka paljon tehdään kansainvälistä yhteistyötä?